

BOG - NAROD - DOMOVINA

TABOR je glasilo Združenih slovenskih protikomunistov. — TABOR je last in vestnik Tabora SPB. — Mnenje Tabora SPB predstavljajo članki, ki so podpisani od Glavnega odbora. — Izdaja ga konzorcij. Predsednik: inž. Anton Matičič. — Urejuje in odgovarja uredniški odbor glasila: za lastništvo lic. Ivan Korošec, upravnik Božo Šušteršič.

TABOR iz the voice of the Confederation of the United Slovene Anticomunists.

TABOR es el órgano de la Confederación de los Anticomunistas Eslovenos Unidos. — Director: Ing. Antonio Matičič, Ramón L. Falcón 4158, Buenos Aires, Argentina.

Imprenta: Talleres Gráficos Vilko S.R.L., Estados Unidos 425, Buenos Aires, Argentina, T. E. 362-7215.

Registro Nacional de la Propiedad Intelectual No. 139.278.

NAROČNINA: Argentina ★ 900.-; Južna Amerika 10 dolarjev; Evropa - Avstralija 12 dolarjev; ZDA in Kanada 12 dolarjev (zračno paketi). Letalska naročnina za vse države 15 dolarjev.

Naročila, reklamacije, nakazila, dopise in ostalo pošto pošiljajte na naslov: Inž. Anton Matičič, Río Colorado 1806 — CP 1686 Hurlingham — Buenos Aires — Argentina. T. E. 665-6654.

NAŠA NASLOVNA SLIKA

Belina snega — sinjina neba in kri prelita naših junakov za svobodo našega naroda proti rdeči tiraniji so naša slavna zastava, ki nam vsem preživetim govori: "Združeni z vero v Boga za Narod in Domovino. Prisezimo znova naši čisti neomadeževani zastavi zvestobo do groba."

—o—

ZAČEL SE JE TOLSTOJEV PROCES

Že po zaključku lista smo dobili vest, da se je oktobra pričel Tolstojev proces. Naše priče so že bile zaslišane in se je že začelo zasliševanje angleških častnikov. Smatrajo, da se bo proces precej zavlekel. Več o tem v prihodnji številki.

ALI STE ŽE PORAVNALI NAROČNINO?

Tabor

Švobodni sveta,
združite se!
Za Boga,
Narod, Domovino!

Noviembre-Diciembre

BUENOS AIRES

November-December 1989

TIEMPO PERDIDO

La suerte de la división social del trabajo en el futuro, constituye el problema central del marxismo, como así también la dificultad principal frente a la cual se encuentran los comunistas en los países donde están en el poder.

Por haber prometido a la humanidad una sociedad sin clases, cuyo advenimiento está condicionado por la eliminación total y completa de cada clase de división social del trabajo, con la abundancia simultánea de productos, que puede dar a los hombres solamente una división social del trabajo aún más desarrollada que la de hoy, los comunistas actualmente se encuentran en la muy penosa situación de no saber si deben optar por la conservación de la división social del trabajo, abandonando el sueño de la sociedad futura sin clases pero con la pobreza de la humanidad más primitiva.

El comunismo, como una sociedad sin clases pero en abundancia de productos, ideado por Marx y Engels, muestra cada día, con una evidencia mayor, ser un sueño imposible de realizar.

Las personas que entran en discusiones sobre el comunismo con los marxistas, antes de hundirse en los detalles del marxismo, tienen todo el derecho de pedir a los comunistas, la aclaración de este problema fundamental, que es la suerte futura de la división social del trabajo y de sus efectos sobre la sociedad, dejando para después todo lo demás.

Porque si el objetivo final de un esfuerzo es una imposibilidad o un absurdo, cada paso dado en tal sentido, o sea tras la realización de tal objetivo, es simplemente — tiempo perdido.

ZGUBLJEN ČAS

Glavni problem komunizma je družbena delitev dela v prihodnosti. To je tudi osnovna težava komunizma v državah, kjer je na oblasti.

Človeštvu so obljubili družbo brez razredov. Njen nastop pa je vezan na popolno uničenje vsake vrste družbene delitve dela. Istočasno pa mora

nastopiti izobilje proizvodov, kar pa more dati ljudem samo še bolj razvita delitev dela, kot jo poznamo danes. Komunisti so torej dandanes v zadregi, ker ne vedo, ali morajo obdržati sedanjo delitev dela in opustiti sen brezrazredne družbe, katere rezultat bi bila ubožna primitivna družba.

Komunizem, brezrazredna družba toda z gogastvom proizvodov, kot sta si ga zamislila Marx in Engels, postaja vsak dan bolj očiten sen, nemogoč, da se uresniči.

Komunizem, brezrazredna družba toda z bogastvom proizvodov, kot se izgubi v podrobnostih marksizma, vso pravico zahtevati od komunistov, da mu razjasni ta bistveni problem: družbena delitev dela v prihodnosti in njeni vplivi v družbi. Pozneje pa naj načne vse ostalo. Kajti, če je končni cilj nekega napora nekaj nemogočega ali pa absurd, je vsak korak, ki ga izvršimo v smeri dosege tega cilja — enostavno zgubljen čas.

IZ ZGODOVINE

BOJ, ŽRTVE, NAPORI...

KRONIKA DOMOBRANSKE POSADKE NA DOBROVI

Zvesti oblubi, ki smo jo dali v predzadnji številki, ko smo priobčili samo sliko posadke na Dobrovi ob priliki njenega obstoja, prinašamo danes kroniko dela in uspehov te zaslužne posadke, naslednice Vaške straže, ki praznuje dveletnico boja in skrbi za ohranitev domačij ter miru v vsej okolici Dobrove. V kroniki (od 25. januarja 1943 do 8. septembra 1943) te domobranske postojanke beremo med drugim naslednje:

25. jan. 1943. — Naš prihod je prebivalstvo navdušeno pozdravilo, pri tolovajih pa je povzročil velik preplah. Bilo nas je vsega 21 mož. Puške, ki smo jih dobili, so bile po večini slabe in neuporabne, pozneje pa smo jih zamenjali. V začetku smo imeli poleg pušk le tri ročne bombe, avtomatskega orožja nam niso dali.

26. I. — Naše število je naraslo na 23.

27. I. — Ob treh zjutraj je naša straža opazila ogenj v tukajšnji šoli. Ker nas je bilo premalo, zaradi tolovajskih zased ni bilo misliti, da bi šli iz vojašnice gasit. S strojnicami smo streljali v smer, kjer smo domnevali, da so tolovaji. Ti so res takoj odgovorili z nekaj strelji na našo vojašnico. Ljudje so povedali, da so tolovaji zjutraj med peto in šesto uro skrivaj prišli gledat, kako požar napreduje. Ob pol 8 smo odšli na kraj požara. Okoli 9 so prišli iz Ljubljane gasilci in ogenj zadušili. — Iz Stran-

ske vasi sta se nam pridružila dva nova člana. Isti dan pa sta pristopila tudi dva z Dobrave ter smo tako dosegli število 32.

28. I. — Zopet ogenj v šoli, ki smo ga šli takoj gasiti. Pri tem se je eden izmed naših laže ponesrečil, ko se je pod njim vdrl strop. — Isti dan zvečer so prišli v Kozarje tolovaji pod vodstvom znanega Velkavrha, doma iz Vrhovcev. Pripovedovali so ljudem, da so Bosanci in Hrvatje in da gredo na Dobrovo, da se tam poskusijo z „belimi“. A jih ni bilo, čeprav so pravili, koliko jih je.

30. I. — Izvedli smo dva pohoda, enega proti Stranski vasi, drugega pa na Šujico. Tolovaji so se v obeh primerih „junaško“ umaknili.

7. II. — Proti večeru so se prikazali na hribu nad našo vojašnico tolovaji. S strojnici in metalci min smo jih brž pregnali.

8. II. — Za vstop v našo posadko so se priglasili trije novinci iz Kozarij.

9. II. — Na poti na Vič, ki smo jo naredili, da zavarujemo prevoz živil za Prevod, se nam je v Komaniji in Podsmreki pridružilo spet deset novincev. Naša posadka je tako narasla že na 49 mož. Zvečer so tolovaji pobrali v vasi Brdo precej moških.

10. II. — Zalotili smo manjšo tolovajsko skupino (10 do 15 mož), ki se je pomikala po pobočju hriba od Šujice proti Stranski vasi. Razvili smo se „v strelce“, nakar so se tolovaji hitro umaknili višje ter začeli streljati na nas. Ko smo jim tudi mi odgovorili s strelji, so spet zbežali. Na Brdu smo zvedeli, da so tolovaji tam dva večera po vrsti pobirali ljudi. Zvečer so tudi v Stranski vasi ropali živež.

14. II. — Tolovaji so nocoj pobrali živino in živež Berdniku Lojzu iz Podsmreke. Odpeljali so dve kravi, eno tele, enega vola, 200 kilogramov ajde, 200 kilogramov koruze, 100 kg pšenice in obleko. — Ko smo se vračali iz Ljubljane, so nas tolovaji napadli s hriba nad Dobrovo. Med ognjem smo jih potisnili proti Šujici.

15. II. — Na pohodu v Stransko vas so nas napadli tolovaji iz bližine 100 m. Boj je trajal od 9 do 11 dopoldne, nakar nam je uspelo priti v vas. Tam so nam ljudje povedali, da so tolovaji rekli, da nikdar več ne bo prišel v Stransko vas belogardist. Čeprav je napadalo okoli 50 tolovajev, vendar ni bil na naši strani nihče niti ranjen.

18. II. — Zvedeli smo, da je v škofovem požganem hlevu tolovajska zaseda. 35 naših fantov se je takoj priglasilo prostovoljno za pohod na to zasedo. Z naglim nastopom so hitro obkolili vas, pri čemer so tolovaji streljali na nas z bližjega hriba. Del naših je kril hrbet s severne strani, drugi, manjši del pa je vdrl v vas ter začel napadati tolovaje, ki so streljali iz hiš. Čeprav so bili tolovaji nastanjeni po vseh hišah v skrivališčih ter je pokalo izza vsakega grma in ogla, so naši z občudovanja vrednim ju-

naštvom prisilili tolovaje k umiku. Pri tem napadu, ki so se nanj očitno že dalj časa pripravljali, je sodelovalo 200 do 300 tolovajev. Treh svojih mrtvih tolovaji niso utegnili odpeljati s seboj. Na naši strani pa je padel Remic Matija, iz Podsmreke, zgled junaštva, požrtvovalnosti, discipliniranosti in skromnosti ter narodne zavednosti.

20. II. — Ob 9 dopoldne bi moral biti pogreb padlega Remica Matije, pa so tolovaji skušali to preprečiti s streljanjem z bližnjih hribov, nakar smo jih z ognjem prepočili. Tolovaji so streljali celo na ženske, ki so šle na pogreb.

22. II. — Zadnje dni so tolovaji izropali hiše: Mikuž Janez, Podsmreka 30 (škode ok. 25.000 lir), Laznik Jože, Podsmreka 22 (škode 50.000 lir), Berdnik Lojze, Podsmreka (škode okoli 40.000 lir), Košir Tone, Stranska vas (škode okoli 50.000 lir), Černe Franc, Kozarje (škode okoli 45.000 lir) in Vidmar Jože, Brezje (škode okoli 25.000 lir).

25. II. — Preteklo noč so tolovaji izropali hišo Ovna Ivana iz Dobrove ter naredili 20.000 lir škode. Podminirali so svet okoli kozolcev na severni strani Dobrove.

26. II. — Poveljstvu se je javil Tončič Stanko, bivši uslužbenec pri Trobcu Francetu v Kozarjah. Tolovaji so ga bili odvedli 25. jan. 1943.

27. II. — Tukajšnji posadki se je javil Škraba Vinko, ki so ga bili tolovaji odvedli 5. febr. 1943 ter jim je zdaj ušel.

3. III. — Javil se je Kenk Alojzij, ki so ga svoj čas tolovaji odvedli.

5. III. — Preteklo noč so tolovaji izropali Suhadolčevo družino v Gabrju ter naredili okoli 100.000 lir škode.

10. III. — Zvedeli smo, da so tolovaji pred svojim odhodom iz Gabrja podminirali nekatera pota, ki drže tja, ter prekopali ceste.

12. III. — Ponoči je prispel iz Ljubljane leteči bataljon 50 mož ter nekaj italijanskih čet, ki so ob sodelovanju s tukajšnjo posadko izvedli pohod na Selo in Hruševo. Tolovaje smo presenetili v Selu in bi bili lahko vse dobili v roke, če ne bi bili badoljani tako zanikrno izvedli „obkolitve“. Badoljevci so s topom obstreljevali hiše v Gabrju. Na selu je bilo zaplenjenih 5 tolovajskih konj ter tri krave, ki smo jih potem vrnili lastnikom.

16. III. — Ob treh popoldne so tolovaji nenadno začeli streljati iz zasede na dvorišče tukajšnje vojašnice, kjer je bilo tedaj precej ljudi, ki so prišli po zasebnih in uradnih poslih v vojašnico. Streljali so s strojnici z dveh strani. Ranjena je bila neka ženska. Takoj smo odgovorili z ognjem, nakar so se tolovaji spet oddaljili.

22. III. — S 30 možmi naše posadke smo odšli na pohod proti Brezju. V Bezeničarjevi hiši smo naleteli na tolovaje, ki so skušali brž pobegniti, pri tem pa jih je 10 padlo na mestu. Ostali pa so kmalu nato spet zašli v zasedo, kjer jih je spet nekaj obležalo. V omenjeni hiši smo ujeli 7

tolovajeve. Naši so se nato začeli vračati čez hribe po vrhovih proti Dobrovi. Pri tem so jih tolovaji napadali. Na naši strani sta samo dva ranjena. Tolovajske izgube v teh bojih: 19 mrtvih, 5 ranjenih in 7 ujetih.

19. III. — Popoldne smo šli v Gabrje, kjer smo s posredovanjem dosegli, da ni bilo požganih več hiš. Severno od Gabrja odkrili sprekno skrito jamo, v kateri so se držali tolovaji, ter začeli ob našem prihodu tja iz nje metati bombe. Iz jame so skočili trije, od katerih sta dva padla, tretji pa je ušel. — Pod neko hišo iz Gabrja smo isti dan odkrili sprekno zakrito podzemsko sobo, v kateri je bilo mnogo tiskarskih stvari: pisalni, razmnoževalni stroji, papir in dr., vsega za cel avto. Kaže, da je to bila glavna tiskarna Dolomitskega odreda. Rešili smo Oblaka Štefana, člana posadke v Bevkah, ki so ga bili tolovaji svoj čas ujeli.

31. III. — Dobili obvestilo, da leži pri mostu na Vrhovcih mrlič. Oddelek 20 mož je šel takoj tja, da ugotovi, kaj je. Bil je to Skubic Ivan z Viča, ki so ga tolovaji s pomočjo nekih drugih odpeljali in ustrelili.

1. IV. — Preteklo noč so tolovaji povsem izropali hišo Košir Apolonije iz Stranske vasi, tako da se družina zjutraj niti obleči ni mogla. Dali smo ji iz blagajne naše posadke podporo. To družino so tolovaji že tretjič izropali.

11. IV. — Ofenziva na tolovaje. Preiskali smo teren okoli Hruševa. Na domu poveljnika DO Riharja Franca (Kolnača) smo odkrili dve podzemski skrivališči, v katerih je bilo mnogo raznega nakradenega blaga: obleke, čevljev, strojev, čevljarско orodje, živež in dr.

12. IV. — V bližini Hruševega odkrili sedem tolovajskih podzemskih skrivališč in skladišč: v njih je bilo mnogo raznega blaga in važnih listin. V enem smo zalotili intendanta DO, nekega „Tolstoja“, ki je bil baže doma v Vnanjih gorica, uslužben pa pri ljubljanski tvrdki Sever. Voz na pol ustrojenih koč smo našli pri Češnovarju na Hrestenicah, pri Plestenjakovih pa tiskarno pod hišo v prezidani kleti. Naložili smo dva avtomobila raznega blaga: tiskarski stroj, ogromno papirja, klíšejev, črk, matric ter raznega orodja in kablov.

14. IV. — Ofenziva, ki je izredno dobro uspela, je bila zjutraj končana. Ubityh je bilo precej tolovajskih voditeljev, med drugimi tudi znani Velkavrh, mnogo pa ujetih. Zajeli smo tudi precej živine, ki smo jo vrnili lastnikom.

18. IV. — V Gabrju pri Jarcu odkrili 60 litrov žganja in 5 kadi koč, namenjenih tolovajem.

6. V. — Na Toškem čelu odkrili grobove Remica Andreja, Kušarja Jožefa in Peklaja Ivana, ki so jih bili tolovaji januarja odpeljali in umorili. Vsi trije imajo zdaj brate v naši posadki.

12. V. — Na Toškem čelu izkopali tri žrtve komunistične podivjanosti

ter jih prepeljali na Dobrovo: Peklaja Ivana, Remica Andreja in Kušarja Jožeta. Zdravniška komisija je ugotovila, da so bili vsi trije umorjeni s to-
pim predmetom; vsi so namreč imeli hudo razbite lobanje.

30. V. — Na Hruševu ujeli tolovajskega terenca Koširja, p. d. Goliča.

1. VI. — V bližini Hruševa odkrili tolovajsko skladišče, v katerem
smo našli 3 pisalne stroje, ciklostilski aparat in mnogo pisarniških po-
trebščin.

10. VI. — Oglednica, ki je odšla proti Brezju, je v Podobnikarjevi hiši
zasačila škofa iz Dobrove.

13. VI. — V Zadnikarjevem kamnolomu na Logu odkrili v neki luknji
50 litrov žganja, ročno bombo in nekaj nabojev za puško, v bližini pa za-
kopane tolovajske zapiske in listine.

18. VI. — Na Utiku odkrili večje tolovajsko podzemsko skrivališče.

27. VI. — Na Osredku našli 11 min vrste „Sipe“, na Babni gori pa 100
m izolirane žice ter nastavljeno mino.

6. VII. — Na Šujici pri Rozman Jožefi našli zakopanega 200 litrov
žganja, 100 kg masti, nekaj vojaške obleke, precej volne, 50 kg sladkorja v
kockah, raznega blaga, mila, saharina, žita in drugega. Vse je bilo na-
menjeno tolovajem.

15. VIII. — V Kozarjah ujeli tri mladoletne fante, ki so imeli pri
sebi komunistično literaturo. Pri zaslišanju so priznali, da imajo zveze s
tolovaji.

17. VIII. — Na Gradišču našli 7 zažigalnih bomb, ki so jih imeli skri-
te dva dni prej ujeti fantiči.

V izvlečku iz te kronike dela in uspehov dobrovske domobranske po-
stojanke smo se zaradi pomanjkanja prostora morali omejiti le na pomemb-
nejše dogodke in nismo omenjali na primer neštetih pohodov dobrovskih
oglednic v vseh smereh: po dolini navzgor proti Polhovem Gradcu, proti
Toškem čelu, proti Podsmreki, Brezjam, Ljubljani in drugam. Tudi nismo
omenili drugega naporenega dela, ki so ga člani dobrovske posadke opravili
do 8. septembra 1943, kakor pomoč pri kmečkem delu itd.

Zanimiv je dodatek gornji kroniki:

Po vsej verjetnosti še živih tolovajev iz dobrovske občine po raznih
tolovajskih „brigadah“, „odredih“ in „korpusih“ je okoli 40. V bojih z našo
posadko jih je padlo 39, naši četi pa se jih je priglasilo 7. Naša posadka
je prišla 170 bivših tolovajev, terencev in komunističnih sodelavcev.

Komunistični tolovaji pa so pobili iz naše občine 37 oseb.

Pri tolovajih je padlo aktivnih komunistov iz naše občine okoli 30. Na-
ša posadka pa jih je ujela 39.

Dobrova pri Ljubljani

Koliko škode pa so komunistični tolovaji naredili v dobrovski občini, in kako res „vneto“ so se tudi tod borili „le za narod“ pa najzgovorneje pričajo naslednje številke:

Razdejali so: 1 grad, 2 cerkvi, 2 šoli, dva gasilska domova in dve mežnariji. Pogorelo je okoli 130 hiš. Prizadetih po ropanju in požigih je bilo 364 gospodarstev, in znaša skupna škoda danes okoli 100 milijonov lir.

V internacijo je bilo odpeljanih, tudi v glavnem po zaslugi naših komunistov, okoli 350 oseb, od katerih jih je umrlo 54. Badoljeveci so pobili 43 domačinov, tolovaji pa 87. Zaradi raznih nesreč jih je umrlo 29. Nad 60 fantov in mož pa je še zmeraj v internaciji. Pokradli pa so tolovaji med drugim 171 goved, 98 konj in 51 prašičev.

Vsi tisti iz dobrovske občine, ki danes v varstvu domobranske postojanke na Dobrovi lahko v miru živijo in delajo ter jim ni treba večno trepetati, kdaj se bodo oglasili pri njih roparski tolovaji in jim pobrali živež, obleko, živino in drugo, ali pa nje same odpeljali s seboj v gozd in v smrt, se morajo za vse to zahvaliti samo neustrašenim dobrovskim borcem proti komunizmu, zlasti pa trem, ki so si brez dvoma na tem polju pridobili največ zaslug: poročniku Knupležu Silvu, podnaredniku Suhadolcu Francu iz Gabrja ter Vidmarju Jožetu.

Nigel Nicolson

VELIKA PREVARA

Po zmagi nad Hitlerjem so zahodni zavezniki poslali na tisoče ljudi nazaj v Vzhodno Evropo, kjer so bili takorekoč do zadnjega pomorjeni. Nigel Nicolson, ki je bil takrat obveščevalni častnik, se z zgražanjem spominja, kaj se je takrat dogajalo.

Spomnil sem se jezera, ki ga je ločil od večjega jezera pas zemlje. Ko sem minulega leta z Nikolajem Tolstojem zopet obiskal južno Avstrijo, sem oba kar lahko našel. Toda med mnogimi lepimi zgradbami nisem mogel prepoznati gostilne, kjer je bil dva meseca tiste pomladi leta 1945 nastanjen štab naše brigade.

Kako čudovito pomanjkljiv je vizualni spomin! Toda dogodki, ki so se odvijali na tem prelestnem prostoru, so bili tako strašni, da mi jih ni mogoče pozabiti. Nasprotje med mojimi spomini in to današnjo dražestno pokrajino je vzbudilo mojo živo vest: Leto 1988 je bilo osvežujoče nasprotje leta 1945, toda prav zato je postalo leto 1945 v mojem spominu še bolj grozno.

V maju tistega leta, takoj po koncu vojne, nam je bilo ukazano izročiti njihovim sovražnikom okoli 70.000 ljudi, vključno žene in otroke, ki so se nam sami predali in nam zaupali. Vedoč za njihovo več kot verjetno usodo, smo jim lagali o cilju njihovega potovanja. Pravili smo jim, da jih pošiljamo v internacijska taborišča v Italiji. V resnici pa smo poslali približno polovico na jug — Titu in ostale Rdeči armiji. Z redkimi izjemami so bili vsi pomorjeni ali zaslužnjeni.

Kako se je to zgodilo, je še vedno predmet razpravljanja, pa tudi predmet sodnega postopka, ki ga je začel lord Aldington proti Nikolaju Tolstoju.

Moja vloga leta 1945 je bila podrejena. Bil sem stotnik, obveščevalni častnik v 1st. Guards Brigade, enoti Osme armade, prvenstveno odgovoren za to, kar se je evfemistično imenovalo „repatriacija“ teh ljudi. Moja poglavitna naloga je bila, poročati o dogodkih na področju, in na koncu pomagati pri nadzoru nalaganja desetih tisočev vojakov in beguncev na tovornjake in vlake, ki so jih vozili v smrt.

Uro za uro, dan in noč so dežurni častniki, ki so se vrstili v našem stanju, vnašali v vojni dnevnik vse dogodke, ki so nam bili poročani, in povelja, ki smo jih dajali ali prejeli. Vsak večer sem narekoval raport o položaju (sitrep), v katerem sem resumiral dnevne dogodke. Slučajno sem

zadržal oba izvoda dokumentov; in ti s pomočjo mojega obiska Avstrije omogočajo točno rekonstrukcijo dogodkov.

Dne 8. maja 1945, na dan zmage, je V. korpus Osme armade preko-račil mejo med Italijo in Koroško, južno pokrajino Avstrije, in tri divizije našega Korpusa so zasedle velik pas kakšnih 120 milj v dolžino in približno 50 milj v širino izpod Lienza na zahodu do meje s cono Rdeče armije na vzhodu ter med jugoslovansko mejo in bližino St. Veita.

Često je bilo rečeno, da je položaj bil zmeden. Alistair Horne v pr-vem zvezku življenjepisa Harolda Macmillana pravi, da „se je civilizacija porušila“. To je enostavno pretiravanje. Velike bitke so kajpak zmedene; toda v Avstriji ni bilo več bojov, in najrazličnejše narodnostne skupine, ki jih je zajelo premirje na Koroškem, ali pa so se iz vseh strani valile tja, so iskale našo zaščito, ker so se vse med seboj več ali manj sovražile. Mi smo jih strpali v ločena taborišča in niso prosili drugega, kot da bi jim poma-gali, da bi si opomogli od prestanega trpljenja.

Seveda je bilo nekoliko začetnih zmešnjav, toda v nekaj dneh so bile urejene. Bili smo organizatorji zmage in poraza in smo proglasili vojno pravo nad ljudmi, ki so bili več kot voljni, da so ga sprejeli. V vseh za-devah smo bili razsodniki.

Ob neki priliki so se pojavili pri meni dva moška in ena ženska; prvi madžarski general, ki je hotel predati ves svoj korpus, drugi romunski vlakovodja, ki je prosil za dovoljenje, da bi odpeljal svoj vlak nazaj v Bu-carest, in pa ruska plesalka, ki se je nekako prebila iz Auschwitza.

K sreči sta največji mesti Beljak in Celovec utrpeli prilično majhno vojno razdejanje. Vse službe so delovale; električne, vodne, bolnišnice, po-licija, šole. Vlaki so vozili skoraj normalno; odlagali so blago, bolnike in ranjence in celo navadne potnike, dokler jih nismo ustavili. Ni bilo po-manjkanja v prehrani, ker je Koroška bila v zadnji fazi italijanske kampa-nje glavna oskrbovalna baza za Wehrmacht.

Vsi smo bili mladi, odlično izurjeni in sigurni, skrajno navdušeni nad zmago. Odkar smo prekoračili Po, smo imeli zelo malo izgub. Prišli smo v eno najbolj ljubkih področij Evrope. Ob svojem lanskem obisku sem se spomnil našega vzhičenja, ko smo se po revnih in stolčenih vaseh alpske Italije znašli v dolgi dolini Drave, ki je tekla vzdolž pogorja, kjer je bilo vse zeleno in sveže in kjer so blestela jezera kot srebrni pladnji.

V naše začudenje so nas Avstrijci pozdravljali bolj kot osvoboditelje, kot zavojevalce. Naši britanski vojni ujetniki, ki so se pravkar rešili dela na kmetijah, niso bili nič kaj navdušeni, da bi jih zamenjali za letala, ki bi jih odnesla domov. Enostavno niso mogli razumeti naših odredb, ki so bra-nile bratenje z Avstrijci. Našim vojakom so pripovedovali, da so dekleta bila prav posebej brhka. Naleteli smo na luksuz, kakor ga nismo videli izza začetka sredozemske kampanje. Avstrija je bila podoba majhnega raja in bili smo presrečni, da je za vse nas bilo konec vojne — in mi smo bili zmagovalci.

Toda en madež je vsekakor bil na tej vzhiceni sliki. Tito je zahteval Koroško in Julijsko Benečijo kot del „Velike Jugoslavije“ in njegovi partizani so zasedli ključne položaje in lepili svoje napadalne proklamacije poleg naših, ki so Avstrijcem zagotavljale za bodočnost neodvisno, demokratično državo znotraj njenih predvojnih meja.

Kakor smo zvedeli pozneje, so bile na višjih stopnjah našega poveljstva v teku priprave za izgon Jugoslovancev s silo — celo s tveganjem začetka nove vojne z bivšim zaveznikom. Ameriške divizije so bile grozeče premaknjene na Tirolsko in druge v severno-vzhodno Italijo. (*)

Toda, čeprav je moja brigada zasedla osrednji sektor med Celovcem in jugoslovansko mejo, kjer je bila nevarnost najbolj akutna, naše čete, ki so bile razpršene po vaseh, v nobenem pogledu niso bile razporejene za boj, in naše topništvo je bilo tako nepripravljeno, da so strelci bili postavljeni na stražo taborišč. Partizanom smo celo dovolili, da so se oskrbovali z odvrgnim nemškim orožjem, kar bi seveda pomenilo veliko neumnost, če bi pričakovali boj z njimi. Naši zapiski v vojnem dnevniku omenjajo samo majhne incidente. Trudili smo se preprečevati najbolj gorečim partizanom, da bi ropali in pustošili po vaseh, toda na naši lokalni stopnji ni bilo nikakšnega znaka za krizo. Operativno povelje za bojno pripravljenost je bilo skoraj istočasno izdano in preklicano, kakaj 19. maja je Tito pričel umikati svoje partizane čez mejo, ker je morebiti zvedel za zavezniške načrte o njegovem izgonu in mu je Stalin namignil, naj popusti. Samo v tržaških predelih je začasno še ostal, Koroško pa je zapustil.

Med tistimi, ki so se nam predali, sta bili dve posebni skupini: Protikomunistični Rusi, nedoločeno in na splošno imenovani kar kozaki, ki so se — nekateri pod nemškim poveljstvom — bojevali proti Titu, in več kot 30.000 protititoističnih Jugoslovanov, katere smo imenovali „Jugs“, da bi jih tako razločevali od partizanov. Med njimi je bilo na tisoče žena in otrok s svojimi vozovi in konji. Bolj kot predanim vojnim ujetnikom, so bili podobni beguncem, ki so iskali azila. Kozaki s svojimi krznenimi kapami in do kolen visokimi jahalnimi škornji so sličili na živo sliko Rusov iz leta 1812. Vsi ti so prekoračili nazobčano gorovje iz Slovenije v 10 milj dolgi koloni in se spustili proti nizkemu kamnitemu mostu preko Drave, kjer so jih pričakali naši Grenadirji.

S Tolstojem sem se povrnil na to pozorišče. Takoj sem ga prepoznal. Le stari most je zamenjal širok železni most avtomobilske veleceste in polje, kjer smo jim zapovedali odložiti orožje, so obkoljevale ljubke vile.

Bili so popolnoma izčrpani, toda napotili smo jih pet milj dalje v taborišče na pašnikih okoli vasi in samostana Vetrinj južno od Celovca. Na-

(*) Podčrtal prevajalec. — Pri tem ni brez pomena razmisliti, kaj bi se ob takšnem razpoloženju zaveznikov lahko zgodilo, če ne bi odstranili generala Leona Rupnika, ki je na čelu domobrancev skupaj z drugimi nacionalnimi bojovniki, ki so se takrat nahajali v Sloveniji, hotel nuditi partizanom poslednji, odločilni boj. — **Opomba uredništvo TABORA.**

Delitev kruha v Vetrinju.

tančno se spominjam vzdušja v tem taborišču. Bilo je podobno razsežnemu taboru. Postavili smo jih pod minimalno stražo in notranjo disciplino smo prepustili nemškim oficirjem, ki so jih privedli preko gora. Naši vojaki so občudovali njihovo prožnost, ko so prirejali svoje vaje, in na začudenje britanskega vojaštva so storili vse, da bi se znašli v svoji usodi.

Nekaj tisočem kozakom v Vetrinju je bila repatriacija prihranjena, toda nekako 30.000 drugih pri Lienzu je bilo poslanih preko meje cone Rdeči armiji. Večina teh so sicer bili sovjetski državljani, katerih povratek je bil sklenjen v Jalti, toda drugi tisoči, predvsem oficirji, so bili emigranti, ki so ob revoluciji zbežali iz Rusije in torej ne bi mogli biti „repatriirani“ v državo, kateri niso pripadali. Nekateri so imeli celo tuje potne liste. Drugi niso bili rojeni v Rusiji.

V svojima knjigama *Žrtve Jalte* in *Minister in pokoli* je Nikolaj Tolstoj popisal strahotno usodo teh Rusov, ki smo jih izročili, toda temu jaz nisem bil priča.

Moja poglavitna zadeva je 17.000 Jugsov v Vetrinju. Pozno popoldne dne 16. maja smo nenadoma prejeli opozorilno povelje, da vsi ti morajo biti poslani preko meje Titu, njihovemu največjemu sovražniku, pa našemu zavezniku. Ko smo povprašali, če naj bodo vključene tudi slovenske žene z

otroki, smo prejeli odgovor, da morajo na pot, če so bile „v zvezi z vojaštvom“ kot njihove spremljevalke, kar je pomenilo — vse. Niso nam povedali razloga za to povelje.

Če bi Jugsom povedali, kaj smo nameravali storiti, bi prišlo do nemira, ki ga ne bi bilo mogoče kontrolirati. Bilo nam je zapovedano, da ne uporabljamo sile. Edin izhod je bil, da jim lažemo, češ da jih bomo prepeľjali v druga taborišča v Italiji. Dan za dnem (operacija je trajala do konca maja) so se nakladali na tovarnjake in bili prepeljani na dve majhni železniški postaji Podrožca in Podgorje (Maria Elend), kjer so jih pričakovali dolgi živinski vlaki. Kako miroljubna je slika danes! Majhna podeželska postaja odpravlja vlake v Italijo. Tračnice so na isti ravni s peronom. Postajni načelniki ne vedo ničesar, kaj se je zgodilo pred skoraj 50 leti.

V popolnem zaupanju do nas jih je po 50 ali 60 stopalo v vagone. Oficirji, žene in otroci so bili strpani v osebne vagone. Ko so vsi vagoni bili napolnjeni in smo jih od zunaj zaklenili, so se Titovi partizani pojavili iz postajnega poslopja in okoliških gozdov, kjer so bili skriti, in prevzeli nadzorstvo.

Vlaki so potegnili proti kakšnih ducat milj oddaljeni jugoslovanski meji. Žrtve so opazile partizane in po tolčenju koles, so začutili, da so vlaki krenili proti jugu.

Ko so se nam za ovinkom vlaki izgubljali izpred oči, je nastal peklenski hruč in slišali smo udarce ob stene vagonov ter očitajoče krike proti nam. Nekaj moškim je uspelo napraviti samomor. Ostali so se pogreznili v dolg predor v svojo domovino, kjer so bili masakrirani na strahotne načine, kakor jih je popisal Tolstoj. Nekatere so pobili takoj, večina pa jih je šla proti Kočevju, kjer so jih slekli do nagega, jim zvezali roke ter jih pahnili v globoko zevajočo brezno, kjer jih je na tisoče končalo pod krogliami, granatami, zaradi mraza in gladu, ali pa so se zadušili.

Nekaj jih je pobegnilo pred jamo in trem je uspelo, da so se splazili iz nje, toda minilo je dokaj dni, preden so mogli obvestiti ostale, ki so še ostali v taborišču. Sprva jim nihče ni verjel. Britanci česa takšnega enostavno niso sposobni! Tako se jih je še na tisoče prostovoljno vkrcalo na tovarnjake in v vlake. Samo na posredovanje oficirja Rdečega križa Johna Selby-Biggeja in kanadskega majorja Barreja je bilo rešenih vsaj mnogo civilistov, ki so še ostali v Vetrinju. Toda takrat je najmanj 25.000 Jugsov že odšlo v smrt.

Moja brigadni vojni dnevnik in dnevni raporti (sitrep) jasno kažejo, da smo od dne, ko so se Jugsi 12. maja predali, že vedeli, da Tito z njimi ne bo poznal milosti. V vpisu z dne 13. maja stoji: „Noben izmed njih ne more biti repatriiran — izvzemši v gotovo smrt!“ In v zapisku z dne 25. maja: „V smeri v klavnico.“ Če bi bilo sploh potrebno, da bi o tem pomislili, so nas povrh na to opozarjale pogoste prošnje samih beguncev in pa pokol tisočev Hrvatov, ki so se že 15. maja predali partizanom pri Pliber-

ku. Ko so prišle v taborišče novice o njihovi usodi, so se od 6.000 civilistov, ki so še ostali v vetrinjskem taborišču, samo 104 javili za prostovoljni povratek v domovino, ker sicer itak niso mogli videti nikjer nikakšne bodočnosti. Naši stražarji, Grenadiers in Welsh Guards, so kot običajno zvesto izvrševali prejeta povelja, pa s tako rastočo odvratnostjo, da smo morali stalno menjavati oddelke na postajah. Ustni protesti naših oficirjev niso zalegli nič in ko sem v svojem raportu z dne 18. maja iznesel, kar smo vsi čutili, me je divizijski poveljnik karal — ne zato, da se ne bi strinjal s tem, kar sem zapisal, temveč zato, ker ne bi smel nikdar tega tako odkrito zapisati v napol javnem dokumentu. Zapovedal mi je, da to v raportu naslednjega dne popravim; — in to sem v svojo sramoto tudi storil.

To so bili trije tedni, ki bodo za vselej živeli v sramoti. To je bila ena izmed najbolj nesrečnih operacij, ki so jih britanski vojaki morali kdajkoli izvršiti. Navzlic temu pa zadnji zvezek oficialne zgodovine sredozemskega bojišča (ki je po 44 letih pravkar izšla) popis te aфере zaključuje s cinično pripombo, da je „izid bil za zavezniško stran popolnoma zadovoljiv“. Brez besedice obžalovanja, kaj šele kesanja! Izdajatelje bi moralo biti sram! Praviijo, da je bila pač politična odločitev, in soditi ni njihova naloga. Politiki pa so vzdrževali, da je stvar bila vojaška zadeva.

Oboji so bili odgovorni! To brutalno dejanje je bilo izvršeno, čeprav so morali vedeti za njegove možne posledice. Poteptano je bilo usmiljenje. Za trenutno korist (toda, kakšno?) in zavoljo želje, da bi pogladili Stalina in Tita, je bila premišljeno organizirana največja prevara. Čeprav je minilo že skoraj pol stoletja, to za nas ne sme biti opravičilo, da ne bi raziskovali, kdo — in zakaj — je bil odgovoren.

(The Independent Magazine, 22. april 1989)

ZA DOKUMENTE

TABOR ZDSPB

Okrožnica za september-oktober 1989

V septembrskih dneh 1943 se je bila odločilna bitka s komunizmom (Osvobodilno fronto) v Sloveniji.

Pri poveljniku italijanske Soške (Isonzo) divizije generalu Ceruttiju v Novem mestu je britanski major (Kanadčan) William M. Jones dosegel predažo italijanskega orožja komunistom. Bil pa je tudi gost na ustanovnem občnem zboru Antifašistične ženske zveze (AFŽ) v Baragovem domu v Dobrniču dne 20. oktobra 1943.

Major Jones je živel v Wellandportu, Ontario, Canada, kar je politično vodstvo slovenske ideološke emigracije vedelo, pa ga ni nikoli obiskalo. (Zakaj ne?)

Sledili so Turjak, Grčarice, kočevski proces, pokoli v Jelendolu, Mozlju itd. in končno ustanovitev Slovenskega domobranstva, katerega oče je bil pokojni general Leon Rupnik, vojak, ki je s svojim domobranstvom vred — žrtev politikov in njihovih mahinacij.

Po 46 letih smo namreč dobili dokument iz Slovenije v knjigi: Božo Repe, „Mimo odprtih vrat“, založba Borec, Ljubljana 1988. Na str. 118 in 119 te knjige je objavljen faksimil dokumenta: „Zapis razgovora dr. Albina Šmajda, enega voditeljev SLS, s policijskim in SS generalom Erwinom Rösenerjem z dne 16. septembra 1943 o organizaciji slovenskih oboroženih enot za boj proti narodnoosvobodilnemu gibanju. — Arhiv RSNZ, zbirka dr. Albina Šmajda.“

Po tem razgovoru z dne 16. septembra 1943 je general Rösener dr. Šmajdu rekel: „Jutri dne 17. 9. 1943 sem poklical na razgovor tudi generala Rupnika.“

Kakor je razvidno iz priložene fotokopije tozadevnega dokumenta, so slovenski politiki (duhovnik g. Križman!) še pred dr. Šmajdom, že bili v stiku z gen. Rösenerjem. In šele po sestanku z dr. Albinom Šmajdom je gen. Rösener „POKLICAL NA RAZGOVOR TUDI GENERALA RUPNIKA“.

Kot to razumem, so torej bili „kolaboraterji“ politiki in ne general Rupnik, ki je kot vojak in narodnjak izvršil svojo poklicno dolžnost in tako postal s svojimi domobranci žrtev. — Tako začenjamo tudi razumevati, zakaj sta besedi „domobranstvo“ in „general Rupnik“ za politike in „ideologe“ vsaj nezaželeni, in zakaj vsako javno vprašanje politikom v emigraciji ostane neodgovorjeno. (Glej npr. „Pojasnilo za pojasnilo“ v TABORU št. 7-8, 1987.)

Ali nam bo politično vodstvo — ideološke emigracije sedaj dalo pojasnilo o svojem tedanjem delu in nehalo s „pometanjem pod preprogo“? — Vse, kar hočemo, je resnica za nas še žive; in pravica za naše mrtve!

Prepričan sem, da bo člane TABORA ZDSPB priložena kopija dokumenta zanimala.

Ponosni pa smo lahko, da imamo vseskozi prav, čeravno je naš prav zahteval ogromno žrtev, brez katerih ni zmage, ne zadoščenja.

Z domobranskim pozdravom

BOG — NAROD — DOMOVINA.

Za Glavni odbor:

Florijan Slak, l. r.

dne 20. oktobra 1987.

Dokument:

Danes dne 16. septembra 1943 sem na povabilo g. Rösenerja razgovarjal z njim v hotelu Miklič v Ljubljani. Razgovor se je vršil od 19. do 19.45 ure. Pleg naju je prisostvoval razgovoru še njegov adjutant, ki je izjave Rösenerja in moje želje tudi zapisoval.

Najprej je začel govoriti o tem, da je g. Križmanu izrazil željo, naj bi mu javili pogoje, pod katerimi bi Bela garda nadaljevala svoje delo proti komunizmu. Besedo „Pogoje“ je kasneje neposredno popravil v izraz „želje“.

Nato je nadaljeval:

Gotovo morajo biti ti odredi (diese Verbaende) dostojno in primerno oblečeni in obuti ter preskrbljeni. Nosili bodo posebno obleko, ki jo bom vzel iz italijanskih skladišč, nosili bodo na levem rokavu kot poseben značek grb bivše Kranjske vojvodine. Družine bodo preskrbljene kakor tudi poedini člani, ki bi bili invalidni vsled svoje službe v Beli gardi.

Naorožitev bo zadostna in taka, da bo odgovarjala nalogam, ki jih bodo vršili. Bo italijanska ali nemška. Tudi motorizirani oddelki se bodo formirali.

Ime bo: Bela garda ali Landschutz.

S svoje strani sem izjavil sledeče:

1. — potrebno je, da se vzpostavi „Landesgendarmérie“ in tak naj bo naziv slovenskim odredom, nikakor pa ne Bela garda, ki je sramotilno ime, ki so ga dali komunisti,
2. — postavljanje in odstavljanje poveljnikov se izvrši avtonomno preko glavne zaupne osebe,
3. — moštvo: izbor in odpust pristojni slovenskemu vodstvu,
4. — svoboda operacij proti partizanom,
5. — aretacije in izpuščanje,
6. — teritorialna organizacija edinic prepuščena slovenskemu vodstvu,
7. — lastna uniforma,
8. — grb Vojvodine Kranjske,
9. — uradni jezik slovenski,
10. — naorožitev dosedanja,
11. — preskrbo vodi slovensko vodstvo,
12. — kaj potem, če odpade strateški interes Nemčije na naših krajih,
13. — kaj z našimi formacijami po izvršenem čiščenju terena?

Na to sem prejel tele odgovore:

ad 1. — kako bo z imenom, se še nisem odločil. Morda bi bil primeren tudi naziv Landwacht. Morda bom sprejel tudi vaš predlog.

ad 2. — k tej točki ne morem zavzeti nobenega stališča.

ad 3. — stojim absolutno na stališču prostovoljnega pristopa in ne prisilne rekrutacije, ker nočem, da bi ljudje mislili, da so Nemci taki, ki silijo v vojsko ljudi zaradi Nemcev. Ko sem mu predložil, da je

marsikje želja ljudi, da so prisilno mobilizirani, ker se boje komunistov in njihovega maščevanja, je odvrnil, da bo ta strah odpadel, ko bo izvršeno čiščenje dežele in da bodo ljudje sami radi šli v te odrede.

ad 4. — za edinice, ki bodo obstojale, ne obstoji samo pravica, marveč naravnost dolžnost akcije proti komunistom. Ko sem ga opozoril na postopanje Italijanov pri dosedanjem delu VS, je izjavil, da bodo v svojem področju morale edinice imeti teren stalno očiščen in jih pri tem delu ne bo nihče oviral. Večjih operacij seveda ne bodo edinice smele vršiti brez njegove vednosti in odobritve.

ad 5. — o tem bo še premislil. Vprašal je le, če obstoji v pokrajini kako taborišče ali prisilna delavnica.

ad 6. — kako bo teritorialna organizacija izvedena, še ne vem. Gotovo pristoji meni pravica, da to določim. Bodo pa formirane najmanj čete, ne kakor je bilo doslej to pri Italijanih, da je bila edinica s 5 ali 10 ali nekaj več člani. Poveljnika teh edinic čet boste svobodno postavljali, vendar bodo morali imeti vso strokovno in moralno sposobnost za vodstvo čet. Ako teh ne bo, bom dal šele svoje ljudi. Kako bo z bataljoni in morebiti s polki, torej z višjo organizacijo, še ne vem.

ad 9. — če mislite z izrazom „uradni“ jezik poveljevalni „Befehlssprache“, potem bo ta nemški. Tako je bilo tudi v Avstriji. Občevalni jezik moštva je slovenski. Po daljšem pojasnjevanju je izjavil: Če bom dal eno četo nemškega vojaštva in eno ali nekaj čet slovenskih, bo poveljevanje nemško. Temu sem ugovarjal, na kar sva se zednila na to: Če slovenska edinica samostojno operira in nastopa, potem je poveljevalni jezik slovenski. Če nastopa skupaj z nemškimi edinicami, je vrhovno povelje nemško, poveljnik naših edinic pa to nemško povelje za naše edinice izda v slovenskem jeziku. Vse ostalo v edinici je slovensko.

ad 10. — oborožitev bo taka, ki bo najbolj odgovarjala potrebam protikomunistične borbe.

ad 11. — preskrba se bo vodila naravnost od nas tako, kakor za vse naše edinice. V kratkem se bo treba dogovoriti glede višine plač za častnike, podčastnike in moštvo.

ad 12. — mi ne bomo nikdar izgubili strateškega interesa na tem ozemlju in ga tudi ne bomo zapustili. Zato je odveč vsaka bojazen.

ad 13. — če ne bom po končanih akcijah več rabil moštva edinic, bodo te odpuščene in jih bom obdržal morda 50%, 60% ali tudi manj ali pa več, pač kolikor bo stvarna potreba.

Ponovno izjavljam, da ne bodo ljudje služili drugje, kakor v Ljubljanski pokrajini.

Nato je začel še neko vprašanje:

Pravi: V Ljubljani je več višjih častnikov, ki jih ne bom mogel upora-

biti pri organizaciji teh slovenskih odredov. V deželi bo potrebno obnovitveno delo/Aufbauarbeit. Ti častniki bi bili vsekakor pripravi za vodstvo pri takih delih. Pogovorite se z njimi, dobili jih boste gotovo, in mi poročajte, v kolikor so pripravljeni prevzeti delo pri taki gospodarski obnovi dežele.

Jutri dne 17. 9. 1943 sem poklical na razgovor tudi generala Rupnika. Poslovala sva se s pozdravom: Guten Abend.

Iz tehničnih razlogov — ker zaradi majhnih črk formata dokumenta ne bi bilo mogoče čitljivo zmanjšati na veličino strani našega glasila — gornji dokument samo ponatiskujemo. Izvirnost lahko naši bralci preverijo na citiranih straneh gori omenjene knjige. — Op. ured.

Dragi oče

Recitacija hčerke mrtvemu očetu na proslavi na Žalah

Danes ti prižigam svečo;

plapola naj njen topli plamen.

To je tista luč,

katere svetli soj si videl ti,

ko se je temna in strašna noč

Kalvarije vaše

zgrnila nad teboj.

Tišina se je naselila med vas in nas

teh dolgih štirinštirideset let.

Moral si ostati nem,

ko se je srce vilo

v obupnem hrepenenju,

da smel vsaj pozdravit

svojo bi družino.

Slišali smo tvojo tiho prošnjo

v poljansko tja dolino,

na brdo sončno,

kjer je trepetala zemlja po obronkih

in veter je pel žalostinke

v češnjah in jablanah in lipah,

zasadila jih je tvoja roka.

Nad vse si ljubil ta lepi košček

zemljice slovenske,

nikomur nisi hudega želel,

le delal si in molil.

Zaman ozirala se mama

je po poti pred hišo

kdaž se boš prikazal v zelenja.

Vsa leta je nosila črno ruto,
bili smo majhni, pa smo vsi čutili,
kako je po tvoji vrnitvi hrepenela.
To hrepenenje se je izlilo v nas,
in še danes ni zasuto,
le tiha vez med nami in teboj,
ki raste le v tvojo smer,
je kakor zaveza in obljuba.
Ne moreš mimo nje,
kakor da je ni.
Tudi mimo vas ne more svet,
kakor da vas ni.
Vaša resničnost je preveč vpijoča,
kakor mora..., ki skriva
v sebi nešteto izvirov.
Kaj si človek brez ljubezni,
vsi vemo, kaj si trpeči človek,
ki se tiho daruješ
kakor čista studenčnica.
Rada bi stopila na goro
in poprosila nebo za odpuščanje;
rada bi slišala glas violine.

.....

Ginjenost je premagala govornico, da ni mogla dokončati boleče pesmi.
Nato so vsi Zapeli Lipa zelenela je, K tebi želim, Gospod in Marija skoz
življenje.

Vsem,

ki so širom sveta z nami v nenehnem boju za

Boga - Narod - Domovino

ter bratom in setram, ki še ječijo v rdečem raju v rdeči sužnosti,
naj novorojeni Človek - Bog

z blagoslovom božiča

nakloni toliko zdravja, sil in dobre volje, da bi preko naše
vztrajnosti v združenih naporih

novo leto 1990

pomenilo tudi novi, veliki korak k svobodi — želijo

Zveza, društva in glasilo TABOR

Nikolaj Tolstoj:

MINISTER IN POKOLI

(Nadaljevanje)

Takole je pisal:

Da nam pomagata razčistiti položaj v južni Avstriji, vas vse nujno prosim za smernice za rešitev naslednjih treh kategorij:

a) Kozaki. Približno 50.000 Kozakov, vključno 11.000 žensk in starejših moških. Ti so bili sestavni del nemške vojske in so se vojskovali proti zaveznikom.

b) Četniki. Njihovo število vedno bolj narašča. Zdaj jih je približno 35.000, od teh smo 11.000 že prepeljali v Italijo.

c) Nemško-hrvaške čete, katerih je 25.000.

Za vse tri zgoraj omenjene skupine bi vrnitev v njihovo domovino pomenila gotovo smrt. Prosim za čim hitrejšo odločitev za končno rešitev.

Naslednji dan (18. maja) so se sestali poveljniki vrhovnega štaba, da razpravljajo o Alexandrovi prošnji. Sir Andrew Cunningham, vrhovni poveljnik mornarice, je predlagal, naj Alexandru priporoče vrnitev Kozakov Sovjetom, ker bodo po jaltskem dogovoru vsekakor itak vrnjeni v Sovjetsko zvezo. O tem niso mogli priti do sklepa, zato so predlagali, naj zunanje in vojno ministrstvo rešita ta problem „kot nujno stvar“ ter svetovali, da pošljejo odgovor Field-Marshalu Alexandru.

Na zunanjem ministrstvu so imeli dne 26. maja pripravljen skrbno izdelan odgovor:

a) Kozaki. Strinjamo se z Joint Staff Mission, da so Kozaki vključeni v jaltski dogovor za medsebojno vračanje sovjetskih državljanov, zato smatramo za zelo važno, da so vsi, ki so sovjetski državljanji, v skladu z našo splošno politiko izročeni sovjetskemu oblastem. Če se mi prav pri teh ljudeh tega ne držimo, bi prekršili pogodbo in bi izgledalo, da našo politiko spreminjamo prav v zadevi, na katero sovjetska vlada polaga veliko važnost in bi Sovjeti to lahko tolmačili, da imamo napram njim sovražne namene. To ima lahko škodljive posledice v ravnanju z našimi ujetniki, katere so osvobodili Sovjeti. Svetujemo, naj Field-Marshal Alexander skupaj z maršalom Tolbuhinom pripravi načrt za izročitev Kozakov preko začasno določene okupacijske meje.

b) Četniki. Soglašamo z Joint Staff Mission, da se s četniki v Južni Avstriji postopa prav tako kot s četniki v Beneški Sloveniji (Venezia Giulia), to se pravi, da ne smejo biti izročeni Titovim enotam ali vrnjeni v Jugoslavijo, ampak jih razorožiti, poslati v taborišče in počakati, da britanska in ameriška vlada odločita o njihovi končni usodi. Vemo, da bo ureditev prevoza tako velikega števila četnikov v Italijo 15. armadni skupini napravilo precej težav, toda v sedanjih okoliščinah se ne moremo strinjati, da bi četniške enote izročili Titu. (Zaenkrat se ne moremo odločiti, kakšna bo končna sodba o četnikih.)

c) Hrvati. Hrvaške čete so po našem mnenju v precej drugačnem položaju. To so oborožene sile vazalne hrvaške države, katero so postavili Nemci in, čeprav mi nismo nikoli priznali hrvaške države, so te čete v resnici prava vojska kvizlinške vlade, ki je bila pod nemškim nadzorstvom. Te bi veliko lažje kot četnike smatrali za sovražne sile, ki so se borile proti jugoslovanski civilni vojski. Zaradi tega smo mnenja, da se hrvaške čete v Avstriji izroče Titovi vojski. Ta poteza bi Titu gotovo ugajala in bi mu s tem dokazali, da ga v gotovih stvareh smatramo za pravega in odgovornega zaveznika. Vemo pa, da ameriška vlada ne bo pristala na ta precej drastičen postopek, ki bo, kot je opozoril Field-Marshal Alexander, za hrvaško vojsko pomenil gotovo smrt. Če ameriška vlada z našimi priporočili ne bo soglašala, smo pripravljeni sprejeti, da se s Hrvati postopa enako kot s četniki.

Poveljniki Vrhovnega štaba so te predloge odobrili in jih poslali Joint Staff Mission s pripombo: Amerikanci se verjetno ne bodo strinjali z namerami, da se vsi Hrvati izroče Titu, čeprav je bilo 900 od njih že vrnjenih. V tem slučaju bomo morali odločiti, naj se s Hrvati ravna prav tako kot s četniki, dokler ne bo določena njihova končna usoda.

Kot je bilo pričakovati, so Amerikanci temu nasprotovali, zato je vrhovni štab v Washingtonu poudaril, „...da ni še nobenega sporazuma, če naj bodo kolaboracionisti in člani raznih napol vojaških organizacij zavezniških narodnosti izročeni njihovim določenim oblastem...“ in „opozoril na dejstvo, da sta obe vladi, ameriška in angleška, soglašali, da se proti-partizanske jugoslovanske enote, v katere so posebej vključeni Hrvati, Ustaši in slovenska bela garda, razorožijo in pošljejo v begunska taborišča. Ta sporazum zunanjega tajništva je bil pod št. 3123, dne 3. maja preko poslaštva poslan britanskemu zunanjemu ministrstvu.

Tedaj je prišlo na dan nekaj novega, ko je Alexander kot odgovor na svoj telegram dobil obvestilo, da je izročitev Kozakov (ki so bili itak všteti v jaltski sporazum) v pripravi. Dne 11. junija je imel štab skupnih vrhovnih poveljnikov v rokah vse važne podatke in so sestavili osnutek

navodil. Zaradi teh dolgotrajnih posvetovanj je Alexander končno šele 20. junija dobil odgovor na zahtevo, katero je poslal 17. maja:

1) Z ozirom na NAF 975 (Alexandrovo vprašanje) je tekoča akcija glede preselitve Kozakov po kopnem k sovjetskim vojaškim oblastem, kot objavljeno v vašem O-5659, odobrena.

2) Glede četnikov in nemško-hrvaških čet vam v tem času ne moremo dati nobenih navodil. O tej zadevi ameriška in britanska vlada v tem času šele razpravljata. Zaenkrat te ljudi držite pod vašim nadzorstvom in z njimi ravnajte v skladu z obstoječimi navodili, katera je zunanje tajništvo in zunanje ministrstvo poslalo odposlancem v Italiji (Kirk in Macmillan).

Iz tega je razvidno, da je to navodilo samo potrditev direktiv, katere sta Alexander in Macmillan prejela že v začetku maja; to je, da sovjetski državljani med Kozaki nimajo nobenega drugačnega položaja, kot ga imajo vsi drugi sovjetski državljani pod anglo-ameriško okupacijsko oblastjo in so torej primorani, da se vrnejo ne glede na njihove želje, in da noben Jugoslovčan, razen tistih, ki so obtoženi vojnih zločinov, ne bo proti svoji volji vrnjen, čeprav se je izvedelo, da je bilo 900 Hrvatov že vrnjenih (verjetno zaradi kake upravne pomote). To stališče je bilo dejansko vseskozi jasno in ni bilo dvomnosti pri nobeni točki odredbe.

Moramo se vprašati, zakaj se je Alexander trudil, da se je sploh obrnil na Vrhovno poveljstvo. Kot je bilo že prej nakazano, je možna najbolj verjetna razlaga upanje, da bodo morda boljše pretehtali stvar, o kateri je mislil, da je nečloveška odredba. Dve kozaški enoti v njegovi skrbi sta bili vojaški edinici, katerih predaja je bila častno sprejeta po četah pod njegovo komando. Ob času njihove predaje, dne 12. maja, je AFHQ obvestil sovjetske oblasti, da se bo odprava sovjetskih državljanov nadaljevala in bo urejena v skladu s sedanjim dogovorom med ameriško, britansko in sovjetsko vlado, to je — jaltško pogodbo. Toda namesto da se drži te splošne odredbe v določenem primeru Kozakov, za katere je čutil močno osebno simpatijo in za katerih usodo, če jih izroče, je dobro vedel, je Alexander vsaj prisilil britansko in ameriško vlado, da še enkrat dobro premislijo posledice njihove odločitve.

Ti zavlačevani razgovori med zunanjim ministrstvom, zunanjim tajništvom in skupnimi vrhovnimi poveljniki so bili za usodo Kozakov in Jugoslovčanov na področju 5. korpusa praktično brez pomena, ker je bila njihova izročitev odložena že dolgo pred odredbo skupnih vrhovnih poveljnikov dne 20. junija. Kar je zdaj jasno, je, da Kozaki niso bili vrnjeni (kot Macmillan zdaj trdi) zaradi odredbe štaba združenih vrhovnih poveljnikov, niti ni zunanje ministrstvo ali zunanje tajništvo odobrilo tega postopka. Po poročilih o nekih tajnih pogovorih, o katerih pa ni nobenega sledu, je torej jasno, da noben vladni organ izven AFHQ pri odločanju o vrnitvi

Kozakov ni igral nikakšne vloge; ta odločitev je bila storjena v štabu AFHQ v drugi polovici meseca maja.

V tej odločilni dobi je bilo stališče britanske in ameriške vlade ter štaba združenih vrhovnih poveljnikov (ki je bil edini pooblaščen izdajati ravodila Vrhovnemu zavezniškemu poveljstvu v Sredozemlju) vseskozi popolnoma jasno in je bilo sledeče:

Kozaki. Alexander pred 20. junijem ni prejel nobenih poročil o njihovi izročitvi Sovjetom. Seveda je bila večina od njih zaradi izpolnitve jalt. skega dogovora proti njihovi prosti izbiri primorana, da se vrnejo, ker so bili sovjetski državljani. Alexander bi se lahko, če bi to hotel, skliceval na ta dogovor kot pooblastilo za vračanje; ne bi mu bilo treba iskati novih navodil. Tako pa iz njihovega poziva z dne 17. maja vidimo, da se on tega ni hotel poslužiti. Nasprotno, on je vsak načrt za predajo Kozakov smatral za nekaj nečastnega in nečloveškega (zato je poudarjal veliko število žensk in otrok in vsako namero za predajo je imenoval „zmotno“), zato on ni hotel prevzeti nobene direktne odgovornosti. Vseskozi je bila tam za življenje nekaterih določena zelo važna okolnost in ta je bila, da morajo biti pred izročitvijo vsi Kozaki natančno pregledani glede sovjetskega državljanstva.

Jugoslovani. Tudi zanje je bil postopek vseskozi nespremenjen in odlok štaba združenih poveljnikov z dne 20. junija se je popolnoma ujemal z Alexandrovim gledanjem. Vse enote jugoslovanskih narodnosti, ki so bile pod zaščito Britancev, naj se razorože in prepeljejo v begunska taborišča. Njihova prisilna vrnitev ni bila nikdar namera zaveznikov. V kritičnih dneh od 14. do 16. maja, ko se je zdelo, da bodo razpoložljiva sredstva 5. korpusa na Koroškem zaradi pritiska skoraj poldruega milijona Hrvatov preobremenjena, je Alexander odobril njihov izgon proti vzhodu. Toda, ko je ta nevarnost 17. maja minila, je takoj preklical Robertsonov ukaz in sam izdal odredbo, da odslej noben Jugoslovane ne sme biti vrnjen.

Uradno torej bi morali biti Kozaki-emigranti (Belorusi, kot jih Macmillan imenuje v svojem dnevniku) in jugoslovanski begunci povsem varni pred prisilno repatriacijo. Britanska in ameriška vlada sta izjavili, da proti njihovi volji ne morejo biti izročeni, vrhovni zavezniški poveljnik za Sredozemlje pa je izdal ukaz, ki strogo prepoveduje njihov prisilni povratak. Vsakdo, ki bi hotel te ukaze prezreti, je moral postopati zelo premišljeno in profesionalno spretno.

PREDAJA JUGOSLOVANOV

„Ali mislite, da je možno, da bi bili izdani?“
„Je možno.“
„In kaj potem?“
„Če je morala in politična modrost takoimenovanega ci-

viliziranega zapada taka, potem sam Bog pomagaj Evropi in svetu!“

(Polkovnik Tatalović, v odgovor nekemu četniškemu oficirju na njegovo vprašanje, 24. maja 1945.)

Do srede meseca maja je Tito vzpostavil zadostno kontrolo na meji med Koroško in Slovenijo, da bi preprečil nadaljnji večji odhod beguncev v po Britancih okupirani del Avstrije. Panični beg velikega dela hrvaškega prebivalstva je pri Pliberku zadržal brigadir Scott, poslužujoč se prevare in sile. Zavrtnjeni na reki Dravi, se je četrť milijona Hrvatov znašlo v Titovi oblasti. Partizanske čete in politična policija so začele grozno pobijanje, ki je presegalo največjo krutost, storjeno v teku štiriletne vojne in okupacije. Obenem je bila Titova pozornost poželjivo obrnjena v tisoče beguncev, ki so bili zdaj začasno na varnem, zaščiteni od angleških tankov in pušk.

15. maja je Peta armada več ali manj uspela ustaliti begunski problem, za katerega se je zadnjih 24 ur zdelo, da mu ne bodo kos. Reka Drava je nudila učinkovito razmejitveno črto in ostre mere so bile podvzete, da zadrže številne Hrvate, ki so si v zadnjem trenutku prizadevali, da bi prodrli skozi angleške straže. Na južni strani reke je hrvaška vojska še več dni nadaljevala z bojem in povzročila partizanom velike izgube. Demoralizirani in zdecimirani so končno podlegli in se pridružili rojakom na „pohodih smrti“, na katerih je bilo po poročilih na desettisoče pobitih. Poskusi, prodreti angleške črte, so bili preprečeni, ker so na enem mostu odstranili podne deske, drugega so pa razstrelili.

Tako so bila vrata tesno zaprta, pa šele potem, ko se je tisočem Hrvatov posrečilo, da so prilezli skozi. Veliko število onih, ki so bili zavrtnjeni pri Pliberku, se je izognilo vračanju, medtem ko so drugi prešli mejo na drugih krajih. Neznano število se jih je poskrilo po deželi, mnogi pa so bili raztreseni po taboriščih vojnih ujetnikov v Griffen, Rosseg, Celovcu, Tamsweg in drugod. Šesta oklopna divizija jih je tedaj pridržala kakih 11.000, več pa jih je bilo še na ozemlju 46. pehotne divizije. Če so ti ljudje mislili, da so na varnem, so bili kaj hitro razočarani. Istega dne, ko je brigadir Scott zavrnil glavnino Hrvatov pri Pliberku, je brigadir Low sklenil dogovor s partizanskim polkovnikom Hočevarjem, „da bodo vse, ki bodo pribežali v Avstrijo, zastražili, razorožili, jih poslali v taborišče in jih kasneje vrnili v Jugoslavijo.“ Polkovnik Hočevar se temu predlogu ni protivil in naslednji dan je Low obvestil Osmo armado, da „je dogovorjen čim prejšnji povratak Hrvatov v Jugoslavijo, do takrat pa predani Hrvatje v Avstriji ostanejo pod našo kontrolo“. Istočasno je bil potom 6. motorizirane divizije First Guards brigadi poslan ukaz, v katerem je bilo jasno obrazloženo, da to ni mišljeno samo za Hrvate.

Sprejet je bil ukaz, v katerem je bilo brigadi rečeno, naj ne podvzame takojšnjega ukrepa, da bi bili vsi protititovski Ju-

goslovani vrnjeni Titu. Drugod je bil ta postopek že v veljavi in prvi poskusi vrniti Hrvate niso bili posebno uspešni. V okolici Sittensdorfa so nagovorili 15.000 Hrvatov, da se predajo Titu, medtem pa so se naše čete umaknile preko Drave. Po zadnjih poročilih so izbruhnili boji med Hrvati in titovci na južni strani mostu in situacija je nejasna.

Kakor to poročilo kaže, je takoj po prihodu Angležev v Avstrijo tam vladala velika zmeda, ker so tako begunci kot partizani prodrli skozi redke angleške vrste na široki fronti. Takrat še ni nihče vedel, kakšno bo srečanje med partizani in zavezniki. Partizani so bili že trdno zasidrani v Celovcu in na glavno komando so prihajala poročila o neštetih neprijetnih pripetljajih. Samo izredna potrpežljivost in obzirnost angleških vojakov sta preprečili poostrenje nevarnih konfliktov.

V tem zmede polnem času se je začelo izročanje Hrvatov po dogovoru med Lowom in Hočevarjem, na hitro izvršeno po lokalnih četah. V nekaterih slučajih so jih oborožene straže izročile direktno titovcem, v drugih pa so se posluževali zvijač, ki so jih vodile na isto usodno pot, medtem ko so partizani ponekod sami prevzeli preplašene ujetnike. Ker splošna odredba še ni bila izdana, so čete na terenu to vršile precej na svojo roko, kar je bilo beguncem večkrat v korist.

Kot se Hrvati spominjajo posameznih primerov, so angleški vojaki z njimi ravnali s prirojeno obzirnostjo in so odklonili izročitev oddelkov, ki so bili posebno prestrašeni; ponekod so verjetne žrtve opozarjali, v kakšni nevarnosti so. Dr. Jure Petričević, ki zdaj živi v Švici, kjer je poznan agronom, se je znašel v skupini, ki je bila pod kontrolo neke irske edinice. On se s hvalečnostjo spominja, kako so jih vojaki nagovarjali, naj zbeže, in so on in še nekateri drugi hitro izrabili priliko.

Ko se je položaj iz dneva v dan bolj normaliziral, je Toby Low že pripravljal splošen izgon vseh Hrvatov, ki so še ostali v Avstriji. 17. maja je Alexander odredil, da se ustavi prisilna vrnitev Jugoslovancev brez razlike kateri narodnosti pripadajo, toda še isti večer je bil iz poveljstva korpusa poslan častnik, da ugotovi, kakšno je stanje med Hrvati, ki so bili pod skrbjo First Guards brigade. Brigada sama sprva ni bila informirana o načrtu in ob pol devetih zvečer je kapetan Nicolson še spraševal: „Kam bodo šli?“

Odgovor je bil hiter:

Z ozirom na Hrvate v Področci —

Nocoj bodo ostali tu —

Zjutraj 18. maja se bo javil častnik Titove armade in bo poslan k Welsh Guards v Št. Peter, kjer bo prevzel Hrvate. Ta korpus bo preskrbel vlak ali avtomobile, da bodo odposlani naprej.

Področja je bila prikladno blizu jugoslovanske meje, in prihodnji dan, 18. maja popoldne, je 6. oklopna divizija dobila sledeče povelje:

Vsi Hrvati bodo poslani v Področje, kjer bodo vkrcani za Jugoslavijo. Transitno taborišče naj ne bo pripravljeno preblizu Področja, ker žrtvam ne bo povedano, kam gredo. Prevzame se lahko kakih 5.000 mož. Prva skupina bo naložena v Portsach jutri ob 8. uri zjutraj. Spremistvo in straže bo preskrbela 1. Guard brigada. Celotno število Hrvatov na teritoriju te divizije je okoli 11.000.

Nigel Nicolson, obveščevalni častnik pri First Guards brigadi, čigar dolžnost je bila, da to povelje izroči, je imel hude slutnje in je tisti večer v svoje dnevno poročilo zapisal:

Kakih 2.000 Hrvatov bo odšlo jutri zjutraj iz dveh taborišč, ležečih na severni obali Vrbskega jezera. Hrvati, med katerimi je veliko žena in otrok, bodo poslani v Welsh Guard teritorij, kjer bodo ostali v začasnem taborišču, od tam pa bodo poslani naprej v Področje, kjer so Titovi zastopniki že pripravljeni, da jih prevzamejo. Hrvatov niso obvestili o njihovi usodi, ampak so jih pustili v veri, da ne gredo v Jugoslavijo, ampak v Italijo, in to vse do zadnjega trenutka pred predajo. Ves ta posel je do skrajnosti neokusen in britanskemu vojaštvu se upira izvrševati take ukaze. Trenutno ne vemo, kakšna višja politika je v ozadju te odločitve.

Britanski vojaki, ki so bili odgovorni za izvršitev predaje, do zadnjega trenutka niso vedeli za cilj teh vlakov. 19. maja je polkovnik Robin Price v svojem vojaškem dnevniku pripomnil sledeče: „Čudovit dan. Evakuacija Hrvatov se je začela. Prejel odredbo najbolj mračne in nepoštena nareve, da pošljemo Hrvate v roke njihovim sovražnikom, to je Titovcem v Jugoslavijo, pod pretvezo, da gredo v Italijo. Na vlakih so skriti partizani. Do večera 19. maja evakuirali 2.500 Hrvatov.“

Kljub hudim slutnjam polkovnika Priceja je sprva izgledalo, da usoda ujetnikov ne bo tako trda. Nigel Nicolson v svojem večernem poročilu piše:

„Predaja je bila dobro organizirana tako od Welsh Guards kakor tudi od strani partizanskega majorja, ki je pokazal znatno obzirnost, ko je od tam razen sebe odstranil vse titovske vojake. Prvi vtis o sprejemu Hrvatov je bil vsekakor dober. Sprejeti so bili prijazno in uradno; predno so jih odpravili na pot v Jugoslavijo, so bili postreženi z lahkim prigrizkom. Titov zastopnik je pripomnil, da bodo sojeni le vojni zločinci, če so med njimi, drugi pa bodo poslani na svoje kmetije na delo.

Nimamo nobenega razloga, da v tak postopek ne bi verjeli, ker se sklada s prejšnjimi izkušnjami s Titovimi ljudmi.“

To diplomatsko zadržanje pa ni dolgo trajalo. Britanski vojaki so se hitro zavedli stvarnosti položaja. V Welsh Guard Bataljonu, ki je bil v glavnem odgovoren za izvedbo operacij, sta jeza in gnus prevzela vojake in oficirje. Malcolm Richards, bataljonski kaplan je zaradi teh nevojaških dejanj opazil velik odpor celega bataljona:

Angleški del kupčije za Titov umik je bila izročitev Hrvatov in četnikov, ki so bili v naši oblasti. Ta grdi in zamotani posel je bil sicer izpeljan, toda ne brez premnogih laži in prav toliko slabe vesti, ki je bila posledica tega. Obnašanje nekaterih titovih straž je bilo brutalno, krvoločno in za prisotne do skrajnosti odvratno. Eden od Welsh Guards vojakov je bil tako jezen, da je partizana vrgel ob drevo. Ta je moral dobiti na glavi šive, britanski vojak pa je bil kaznovan zaradi nepokorščine. Ta incident se je hitro razvedel tudi drugod in je vzel precej časa, da se je vpitje žensk in splošen hrup spet pomiril. Hrvaške družine so bile poslane v Muhlbach, lagali so jim, da bodo poslani v Italijo, predno so jih odpravili na bližnjo železniško postajo, v roke titovcem, naproti negotovi in grozeči usodi. Tako smo mogli nadaljevati to mučno nalogo, da smo se neprestano opominjali, da bi bila brca prav tako kruta, če bi bil čevelj na drugi nogi. Vendar pa človek ne misli tako, če mora pasivno in brez moči stati ob strani, ko se nečloveško postopa z možmi, ženami in otroci.

„Negotova in odvratna“ usoda, katero je slutil Richards, je bila vse preveč resnična. Major Hugo Baring je bil takrat brigadni major pri 69. pehotni brigadi. Približno ob istem času je dobil povelje, da preda skupino, ki je bila označena kot Ustaši — prosluli hrvaški fašisti. V resnici je bila to le grupa umazanih in prestrašenih beguncev, ki so bili po večini oblečeni v cunje; med temi je bil velik del žena in otrok. Ti so bili predani partizanski bandi, ki je nanje čakala na meji v gorah. Te ujetnike so partizani odgnali za skale in major je slišal salvo iz strojníc. Od takrat naprej je major Baring odklonil še kdaj spremljati vrnjence.

Nekako ob istem času je poročnik Philip Brutton dobil ukaz...

da izroči preko sto članov bivše hrvaške vlade z njihovimi ženami in otroki Titovemu polkovniku na avstrijski strani ljubljanskega tunela. Z Dunaja so jih pripeljali s tovornjaki ter jih nato naložili na vlak za njihovo dolgo pot v Jugoslavijo. Čez dva tedna sem zvedel, da so jih najprej nastanili v nekem hotelu, po kosilu pa so jih postavili k vrtni ograji in jih pokosili z mitraljezi. Ostal je samo eden, ki je bil tedaj v stranišču in

so ga spregledali ob hitrem in gotovo površnem pregledu poslopja tik pred morijo. Zbežal je čez hribe, povedal svojo zgodbo in bil sprejet, tokrat kot begunec, njegova družina pa je bila zakopana na polju.

V svojem dnevniku za 18. maj Brutton opisuje izročanje Hrvatov in četnikov kot „do skrajnosti gnusno“.

John M. Parry se operacije spominja s podobnim odporom:

Ob koncu vojne sem bil poveljnik čete v 1. bataljonu Welsh polka na meji med Jugoslavijo in Avstrijo. Več tisoč Ustašev (družine, duhovniki, vojaki in civilisti) so se predali nam — raje kot pa Titu —, da bi Britanci z nami častno postopali kot z vojnimi ujetniki, in do katerih (Britancev) smo čutili spoštovanje. Če bi jih ne sprejeli, bi se borili do smrti.

Čez nekaj tednov nas je pretreslo in presenetilo, ker smo jih dobili nazaj z navodili, da jih v vasi Maria Elend naložimo v živinske vagone ter jih odpravimo v koncentracijsko taborišče v Jugoslavijo. V hudi vročini so bili tesno stlačeni v vagonih. Strojevodja, ki je govoril njih jezik, jim je povedal, kam gredo, in moški so nam hoteli s silo vzeti orožje ter so nas na kolenih prosili, naj jih postrelimo. To ni bila vojaška akcija (vojak proti vojaku), to je bilo nekaj povsem nepojmljivega.

Parryja še do danes boli, da je bil prisiljen sodelovati pri taki nevojaški akciji; pri akciji, ki je, po njegovem prepričanju, njega in njegove vojakove prisilila v zločin, prav kakršnega so zagrešili sovražniki.

V takih okoliščinah — čeprav vem, da so ustaši zakrivali pobijanja in krutosti —, kdaj in kje se začne vojaška disciplina in kdaj zmagata vest in človeška plemenitost?

Kdo je pravzaprav vojni zločinec? Tisti, ki je zločin povzročil, ali tisti, ki ga je izvršil? Ali morda posrednik in mešetar? Zdi se mi, če država ali države v vojni zmagajo, potem podobne akcije niso zločini! V mojem primeru: Tito in Macmillan sta bila takrat zmagovalca, zato so bile vse njune smernice in dejanja zakonito dovoljena. Kakšen prokleti nesmisel pa to je? Kakšna civilizacija pa je v takem mišljenju?

Welsh Guards so tedaj izročile kakih 5.000 Hrvatov, več tisoč pa jih je šlo po isti poti potem drugih edinic. Preživelim hrvaškim žrtvam vse skupaj izgleda kot eno samo nedopovedljivo izdajstvo, pa so kljub temu tudi oni mogli opaziti, kako splošen je bil odpor britanskih vojakov pri teh akcijah. Hrvaški viri omenjajo kavalirsko obnašanje nekega britanskega oficirja pri Sv. štefanu pri Wolfsbergu. Tja je bila poslana skupina kakih 3.000 ljudi, ki so se predali:

Le redki od teh ljudi so bili vrnjeni. Življenja velike večine so bila rešena zaradi daljnovidnosti in poštenosti tamkajšnjega britanskega komandanta. Hrvatom je odkrito povedal, da ima od višje oblasti ukaz, vse begunce vrniti partizanom. Potem je postopek zavlačeval in ponovno razlagal Hrvatom, da so le vojaki tisti, ki bodo vrnjeni... Zavlačevanje je dalo hrvaškim vojakom dovolj časa, da so se preoblekli v civilne obleke, civilistov pa britanski častnik partizanom ni hotel izročiti.

Velika večina Hrvatov, ki so bili vrnjeni, je bila pomorjena na Titov ukaz. Eden od ujetnikov, ki je bil z drugimi gnan mimo morišča v gozdovih pri Brezovici

je začutil strašen smrad „in ko smo korakali skozi gozd, smo prišli do kupov človeških trupel, vsi slečeni do nagega. Rekel bi, da jih je bilo pet ali deset tisoč. Tisti, katere sem videl od blizu, so bili ustreljeni; luknje od krogel so se razločno videle...

Eden od partizanskih stražarjev nam je povedal: tri ure smo jih streljali s puškami in strojnimi.

Trupla so ležala drugo čez drugo eno eno miljo daleč (1.6 km).

Na tisoče Hrvatov je bilo redno poslanih čez mejo vsak dan do 24. maja. Vračali so jih po odloku generala Robertsona z dne 14. maja, ki je bil izdan iz strahu, ko se je po Britancih zasedenem delu Avstrije bližal tako velik del hrvaškega naroda. 15. maja je Field-Marshal Alexander pod vtisom, da se je 200.000 Hrvatov že predalo britanski vojski, pristal, da se vrnejo Titu. Dogovor med brigadirjem Lowom in partizanskim polkovnikom Hočevanjem je bil torej v popolnem skladu z odlokom AFHQ. Ta odlok je bil z ozirom na grozeči naval neznanih obsežnosti in ga danes, ko vse gledamo več desetletij nazaj, ne moremo kritizirati.

V resnici ne raziskujemo dogovora med Lowom in Hočevanjem, pač pa dogodke, ki so sledili. Če bi 5. korpus izvršil Alexandrov odlok, bi bil gornji dogovor preklican takoj, ko je pliberška kriza minila, to je 17. maja. V tem slučaju bi bilo izročenih le malo Hrvatov, ali celo nihče, ker se je predaja začela šele dva dni kasneje, dne 19. maja.

V času 48-urne krize je bil Alexander prisiljen pustiti politične direktive ob strani, da je mogel rešiti nujne vojaške probleme. Smernice, kako postopati s četniki in nemško-hrvaško vojsko, so bile določene že v začetku meseca; Jugoslovani se razorožijo in pošljejo v begunska taborišča.

Takoj ko je kriza prešla in je odkril, da se 200.000 Hrvatov v resnici ni predalo britanski vojski, je takoj odredil, da se vsi četniki in drugi jugoslovanski begunci, ki so prodrli na področje 5. korpusa, evakuirajo v

Italijo. Po 17. maju Alexander ni imel več v načrtu kakšnih prisilnih evakuacij v Jugoslavijo z ozemlja, za katerega je bil kot najvišji zavezniški poveljnik odgovoren. Vsaj do takrat ne, ko je dobil nova povelja od Zavezniškega glavnega poveljstva. In tudi, kot smo pravkar videli, se je vračanje Hrvatov, pripravljeno za 15. maj, začelo šele 19. maja. Kako je bilo to mogoče? Ali je to primer discipliniranega „vojaškega uma“, ki ni pripravljen opustiti začete operacije? To bi bilo čisto mogoče v slučaju Hrvatov, ki so bili del sovražnikove armade in katerih izgon bi se lahko smatral za nadaljevanje pliberške operacije. Toda Low-Hočevarjev dogovor z dne 15. maja je bil samo prvi od treh takih dogovorov — zadnji in najtežje razločljiv od teh je bil sklenjen skoro cel teden po Alexandrovem preklecu, datiranim 17. maja.

Vrnimo se k časovni razvrstitvi dogodkov: 17. maja, na dan, ko je Alexander prepovedal nadaljnje izročanje, je brigadir Low v glavnem stanu 5. korpusa komandantom divizij izdal sledeči ukaz:

0.462 Tajno. Vsi jugoslovanski državljani, ki se trenutno nahajajo na ozemlju 5. korpusa, se bodo čimprej izročili Titovi vojski. Vsi bodo takoj razoroženi in jim NE bo povedano, kam bodo poslani. Priprave za predajo se bodo vršile v soglasju med tem glavnim stanom in jugoslovansko komunistično vojsko. Zaradi logističnih težav prevzema na jugoslovanski strani bo izročanje trajalo dalj časa. fmnš bo odgovoren za spremstvo do določene točke, katero bo določil ta glavni stan za predajo Titovi vojski.

Značilno za ta odlok korpusa je, da gre daleč preko najbolj široko-grudne razlage navodila, izdanega 14. maja od AFHQ (ki pa je bilo itak razveljavljeno 17. maja). Omejitev, navedena v Robertsonovi odredbi, da bodo predane samo tiste osebe jugoslovanske narodnosti, ki so služile v nemški vojski, je v tem ukazu popolnoma izpuščena. Ta izrecno poudarja, da bodo vrnjeni VSI Jugoslovani.

Korpusovo odredbo je podpisal Toby Low (ARW Low BGS), zato sem mu v začetku leta 1983 pisal s prošnjo za razlago. Odgovoril mi je: „Ne spominjam se, da bi za časa mojega bivanja v Avstriji imeli kak tak problem. Gotovo veste, da sem odšel 25. ali 26. maja. Spomnim se, da sem moral ustaviti množico Jugoslovancev, ki so poskušali preplaviti del Koroške in zaseči orožje, vključno tanke, ne spomnim se pa kake repatriacije.“ K sreči se je njegov spomin povrnil v manj kot enem letu, ko se je odzval BBC televiziji, da bi odgovarjal v zvezi z dokumentarnim programom, osnovanim na članku, ki sem ga napisal leta 1983, pod naslovom: Celovška zarota.

Ko so ga vprašali, zakaj je „raztegnil“ svojo naredbo tako, da je vključil tisoče Jugoslovancev, „ki niso služili v nemški vojski“, je Low od-

govoril: „Mislim, da to ni bila nobena raztegnitev. Mislim, da je bilo to samo neko... uh... ah..., morda samo neko... morda bi lahko rekli... samo v naglici rabljena, ohlapna uporaba jezika. Mišljeno ni bilo nič drugega kot 'vsi Jugoslovani v uniformah, ki so se borili na strani Nemcev'." Izpraševalec, očitno zadovoljen s tem odgovorom, ni več silil vanj.

Resnica pa je da je bilo 5. korpusu z odstranitvijo tiste omejitve iz dnevnega povelja omogočeno, da so med vrnjence vključili še 17.000 Slovencev in 4.000 četnikov iz Vetrinja. Nobenega dvoma ni, da je bil to končni namen; poleg tega naj bi bila operacija končana čim hitreje. Naslednji dan, 18. maja, je Nigel Nicolson od 6. divizije zvedel, da bo „divizija skušala dobiti ostanek Slovencev in Srbov iz vetrinjskega taborišča še danes, vsaj v dvanajstih urah, ali s transportom, preskrbljenim od divizije ali pa peš proti Jugoslaviji“.

Ta načrt pa je bil trenutno neizvedljiv, ker je bila železniška proga skozi Podrožco natrpana z vlaki vračajočih se Hrvatov. Istega dne popoldne je bil Nicolson obveščen o spremembi načrta: Na teritoriju je kakih 11.000 Hrvatov. Ko bodo ti odpravljeni, bodo šli Slovenci in Srbi po isti poti.

Odredba, kot jo je Low izdal 17. maja, je pomembna, ker je sestavljena tako, da za vrnitev vključuje na tisoče ljudi, ki so bili po nalogu AFHQ, poslanem 5. korpusu tri dni poprej, od te izključeni. Tudi je bila izdana navkljub Alexandrovi odredbi z istega dne, ki pravi, da bodo četniki in drugi jugoslovanski begunci evakuirani v Italijo. Končno in morda najbolj nerazumljivo pa je, da je komandant štaba 5. korpusa naredil to odločitev ne na jugoslovansko zahtevo, ampak preden je Jugoslavija to zahtevala...

Milovan Djilas, bivši Titov kolega, je leta 1980 pripomnil: „Če hočem biti čisto odkrit — mi sami nikakor nismo razumeli, zakaj so Angleži vztrajali na vračanju vseh teh ljudi... (četnikov in njihovih somišljenikov).

Kakršenkoli vzrok je že bil, izgleda, da je ta razlaga odgovarjala dogodkom. Kajti šele dva dni kasneje, zvečer 19. maja, je v Keightleyjev glavni stan v Celovcu prispel partizanski polkovnik Ivanović, da bi se dogovoril o vrnitvi Srbov in Slovencev, dodatno k tistim Hrvatom, za katere sta Low in Hočevnar naredila kupčijo 15. maja. Tam je govoril s Toby Lowom in sta skupaj naredila načrt pogodbe. Prve štiri točke se tičejo umika jugoslovanskih čet z vsega avstrijskega ozemlja. Kajti že več kot teden dni so partizanske bande zasedale britansko cono Avstrije, katero bi Tito rad zasedel. Zagrešili so neštete zločine: kraje, posilstva in umore, izzivali so ne le prebivalstvo ampak tudi britansko vojaštvo, ki jim je bilo v začetku naklonjeno. Ivanović je tedaj pristal, da se bodo vsi partizani najkasneje do 7. ure zvečer 19. maja umaknili preko jugoslovansko-avstrijske meje, kot je načrtana na zemljevidu 250.000. Ta del pogodbe se je zaključil z določbo, da bo po umiku vojaška meja med 5. korpusom in jugoslovansko vojsko potekala po isti črti.

(Sledi)

Vsem soborcem in prijateljem!

Nedavno sem govoril z mladim prijateljem iz Slovenije, pa mi je med drugim dejal:

„Brez dvoma gre vam borcem velik del zasluge za „prebujenje“ po zahtevi vse resnice v Sloveniji. Vaše stalne revije, brošure, knjige — Bela knjiga, nam mladim odpirajo oči in budijo vest, katero je usužnjila in zavila v laž KP.“

Soborci in prijatelji! Državljska vojna še ni končana. Ne moremo prenehati z borbo, dokler bodo zločin, laž in nasilje vladar naše Slovenije!

12.000 so jih pobili, ker jih je bilo strah resnice. Pa jih je iz trpljenja in krvi zraslo 100 krat 12.000. Nova mladina se je in se pridružuje nam preživelim pričam in poslancem naših pobitih bratov. Zato gre naša borba naprej, zato je vsak dan silnejša; borba z besedo in zahtevo vse resnice, priznanja in zadoščenja!

Da pa bo naša beseda željna vsem, ki iščejo prave vzroke slovenske nesreče, mora biti beseda živih prič dogodkov, beseda brez sovraštva in iht; trezna, dostojna, resnična, a neodjenljiva.

Naša borba ni bila morija, je bila obramba pred morijo! Ni bila nasilje, je bila zaščita pred nasiljem!

Naša borba ni bila na nemških frontah, je bila v naši Sloveniji, za njeno svobodo, da bi je ne priključili ne nemškemu rajhu ne sovjetskim republikam!

Včasih slišimo: „Kaj bi pogrevali... Pustimo; kar je bilo, je minulo... Vsi so bili 'glih'.“

Ne moremo „pustiti“ in pogniti s plaščem pozabe „heroje in miličnike“ na eni in „zločince in izdajalce“ na drugi strani.

Odnehali bomo, ko bo svoboda za vse in bo pravici zadoščeno!

Ker prevzemam mesto zgodovinskega referenta v Zveznem odboru, prosim vse, ki smo šli skozi dogodke revolucije od začetka do konca, da zapišete, ali posnamete na kaseto svoje ali svojih bližnjih doživljaje, partizanska nasilja, prislege, rekvizicije, uboje, ugrabitve, izjave, grožnje ter vso povojno tiranijo.

Vsi smo dolžni polagati račune naši novi slovenski mladini. Tisto, „ne znam pisati“, ni izgovor. Napiši po domače, povej po svoje, toda govori, dokler je čas, dokler čaka Bog in zaslužjena domovina! Vse bomo prebrali in pravopisno uredili. Ti pa boš izpolnil svojo častno dolžnost pred Bogom, narodom, domovino in našimi mrtvimi.

Za ZVEZO SPB

I. Korošec

O datumu ustanovitve OF

Pravzaprav ne mislim napisati nič novega — vprašanje datuma ustanovitve OF se vlači po našem in domovinskem tisku že skoraj pol stoletja, en članek več pa bo zdržal papir. Komunisti trdijo, da je bila ustanovljena že 27. aprila 1941, medtem ko je naša stran precej neprepričljivo oporekala temu datumu, da ni ne resničen ne pravilen. Navidezno skoraj nepomembna zadeva takle datum, vendar je bistvene važnosti za naše poznanje polpretekle zgodovine, posebno še za mlajšo generacijo. Mačka mu namreč skušajo prodati za zajca in mladi, in ne tako mladi, bi ga kar kupili in snedli, kakor se pojé pravega zajca. Oglejmo si nekaj podatkov in datumov, preračunajmo jih, morebiti bomo pa le prišli do delne resnice, če že ne vse.

S 6. aprilom je bil ustanovljen Narodni odbor za Slovenijo. Tudi komunisti naj bi imeli v njem dva sedeža po mnenju nekaterih, vendar jih je večina odbila, češ da niso bili legalna stranka, ker so bili po zakonu o zaščiti države prepovedani.

Tudi v Slovenski narodni odbor, ustanovljen v Londonu septembra 1941, niso prišli, prav tako ne v Narodni odbor, ki je bil ustanovljen vzporedno z londonskim v Ljubljani novembra 1941.

Po 1. 1939, ko sta si nacistična Nemčija in Sovjetska zveza razdelili baltske države in Poljsko, sta postali s prijateljsko pogodbo Ribbentrop-Molotov Nemčija in Sovjetska zveza zaveznici vse do napada na SZ 22. unija 1941. Jugoslavija je navezala diplomatske odnose s Sovjetsko zvezo 1. 1940 in tega leta je bilo ustanovljeno tudi Društvo prijateljev Sovjetske zveze (DPSZ), da pripomore k izboljšavi odnošajev. Njegov predsednik dr. Josip Vidmar je nabral 18.000 (točno 17.843) podpisov, ki jih je potem Boris Kidrič pomnožil na 30.000, potem pa akcijo pobiranja podpisov primerjal celo Majniški deklaraciji, ki je zbrala 200.000 podpisov. Že v okviru DPSZ je nastala Protiimperialistična fronta (PIF), na papirju seveda, ki naj bi bila 27. aprila preimenovana v Osvobodilno fronto. Zakaj?

Po marksistični definiciji je imperialistična vojna borba med vladajočimi posameznih držav, ki ne prinese ljudstvu nobenih koristi. Vojna, ki se je začela, je bila imperialistična za komuniste, treba jim je bilo proti postaviti Protiimperialistično fronto. Ta je bila naperjena v prvi vrsti proti kapitalistični Angliji, kajti nacistična Nemčija in fašistična Italija sta bili zaveznici Sovjetske zveze od avgusta 1939. DPSZ se je znašlo v škripcih vse od napada na Jugoslavijo pa do 22. junija 1941: ni se moglo boriti proti nacistični Nemčiji, ker je bila zaveznik SZ, samo pa je bilo odvisno od KP Slovenije, ta odvisna od KP Jugoslavije, ki je bila pa zopet vključena v Kominterno, katere cilj in namen je bila obramba SZ, prve in edine domovine komunizma. DPSZ ni preostalo drugega, kot preimenovati se

ali vsaj ustvariti videz, da se je preimenovalo v PIF, iz katere naj bi po mnenju zgodovinarjev zrastle čez noč OF.

Način, kako se je to zgodilo, tje skušala objasniti Nova revija lansko leto, še prej pa Josip Vidmar. KP Slovenije je morala po napadu na SZ iznajti propagandni trik in ga prikazati kot gotovo dejstvo. Nujno je bilo treba približati datum ustanovitve OF razpadu Jugoslavije, češ mi smo bili prvi v Evropi, ki smo se uprli fašističnim in nacističnim hordam; kaj bodo drugi narodi, kaj slovenske politične stranke! Sopotniki KP Slovenije so vdano kimali, čeprav so vedeli, da ni res.

Videz „prvoborcev“ OF je skušal dati Vidmar, češ da se je ustanovni sestanek vršil na njegovem stanovanju 27. aprila, toda zašel je v protislovja; enkrat jih je bilo sedem, enkrat osem, morebiti celo devet z njim, ki so ustanavljali OF. Manjkali so tudi glavni ali, ki so bili glavni potem: ni bilo Kocbeka, ni bilo Rusa, ni bilo drugih, ki so bili potem na čelu OF. Šlo je torej za popoldanski čajček ali kofetek, na katerem se je zbralo nekaj znancev pri Vidmarju, katerega bi mladini radi obesili kakor ustanovni datum OF.

Po uradnem zgodovinarju dr. Metodu Mikužu je imela KP Slovenije okrog 15 članov na univerzi in to je bila po njem tudi najmočnejša celica v Sloveniji. Kako boš iz teh ustvaril OF? Še težje je pa stlačiti tako v Vidmarjevo stanovanje kakor v OF kar tri ustanovne skupine: KPS (Komunistično partijo Slovenije), krščanske socialiste (poznejše kristjane v OF), disidentsko skupino Sokolov iz ljubljanske župe (v OF demokratično krilo Sokolov). Ob ustanovitvi OF še ni bilo govora o „naprednih kulturnih delavcih“ — prav te pa je imel Vidmar ob čajčku. Kakšna smola!

Nekaj luči je na ustanovitev OF nehote vrgel Boris Kidrič s svojim člankom „Pol leta osvobodilne fronte“, ki je izšel v prvi številki Osvobodilne fronte. Tudi v članku je pisana „osvobodilna“ z malo začetnico, torej jo je Kidrič jemal na splošno, ne pa kot posebno organizacijo. Članek je izšel po 14. novembru, tudi zelo pozno, če primerjamo, da je šlo za OF. Če odštejemo nazaj od novembra šest mesecev, bi mogel pasti datum na 22. junij t. j. na dan napada Nemčije na SZ. Tako bi odpadlo celo preimenovanje PIF v maju, saj ji je KP Slovenije še takrat naročala „naj razkriva in razkrinka izdajalsko slovensko buržoazijo, tudi tisto, ki se je zatekla pod okrilje angleških imperialistov“. O tem je pisal sam dr. Mikuž v svojem zgodovinskem Pregledu. Torej tisto iz Narodnega sveta Slovenije in še one druge, ki so bili v emigrantski vladi. PIF in ne OF! Nikjer se še maja ne govori o OF, ampak PIF je KP Slovenije naročila „naj pripravi vsenarodno gibanje, ki bo osvobodilo slovenski narod“. O tem je pisal Boris Kidrič še pol leta po ustanovitvi OF in zadnja knjiga dr. Tineta Hribarja „Slovenska državnost“, Cankarjeva založba Ljubljana l. 1989 na str. 5 navaja skoraj isto med Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, prva knjiga. Dokumente je izdal in založil Inštitut za zgodovino delavskega gibanja že l. 1962. Članek pa je na str. 173.

S tem bi lahko končal, vendar ne mislim prej, preden se ne obtožim velikega greha pred Viktorjem Blažičem: „Grešil sem, oprosti mi! Napadel sem Te po krivici, ker sem mislil, da te podrobnosti poznaš, mislim od nemško-sovjetske pogodbe, preko ustanovitve OF 22. junija in sem zapisal: Blažič laže. Danes pa napišem: Blažič ni vedel, kakor večina ni vedela nič o tem, zato je pisal, kar je pisal!“

Navajal sem tukaj izključno komunistične vire; če bi bilo treba pa še kaj iz mojih osebnih o simbiozi okupatorjev in komunistov v tem razdobju, bom pa tudi storil.

Pišem mu pa tudi v zahvalo, ker je bil eden izmed pobudnikov slavlja na Žalah, v spomin na tiste, ki nimajo pravice do blagoslovljenega groba. Ne vem, če so navedli vsa morišča v Sloveniji, gotovo pa manjka morišče pri Težki vodi, kjer so komunisti pobili prvi domobranski transport iz Avstrije, ki ni bil omenjen nikjer, ravno tako ne morišče. Ker imam enega brata tam, ne bi rad, da bi kdo rekel jutri Blažiču: Težke vode nisi omenil! Zunaj homo pa že kako popravili, saj se je eden od domobrancev rešil po božji milosti tudi od tam!

Janez Duhovnik

SPOMINI S PRIMORSKE

(Nadaljevanje)

Pri Prestranku, prvi železniški postaji proti Postojni, smo zavili proti zahodu po srednje dobri cesti, s hribovjem na levi in plodovitimi polji na desni strani.

V Hruševju smo se spet znašli na široki in precej dobri cesti, ki veže Razdrto s Postojno.

Kljub izvrstnemu terenu za napad iz zasede med Orehkom in Hruševjem nismo naleteli na nobeno, čeprav smo po podatkih, ki so nam jih postregli domačini, ugotovili, da je le nekaj ur pred našim prihodom odhitelo veliko število partizanov proti Nanosu.

Kot blisk se je raznesla novica, da prodira več kot tisoč „belih“ vzdolž vipavske doline, vzrok da smo prikorakali brez vsakega strela v pozni popoldanski uri v Razdrto.

Zagotovili smo si prenočišče v prostorni šoli; primaknili smo klopi k zidu, si prinesli slame ter se utrujeni vrgli k počitku.

Ljudje so nas plašno pogledavali, toda ko so videli, da so naše čepice brez rdečih zvezd in jim ne gledamo v shrambe in staje, so se globoko oddahnili.

Naslednjega dne smo se po obilnem zajtrku zopet odpravili na pot.

Langus je za vsak slučaj poslal naprej izvidnico; po dveurnem marširanju smo vkorakali zopet brez vsakih nepravil v sredino vasi Podnanos. Vaščani so nas pravtako kot v Razdrtem zadovoljivo ogledovali in nam seveda povoljno odgovarjali na vprašanja, ki smo jim stavili. Prepričani so bili, da bo slaba predla partizanom. Nekaj fantov je na prigovarjanje svojih primorskih rojakov v naših vrstah obljubilo, da se nam v najkrajšem času pridružijo, kajti naveličali so se skrivati pred partizani, ki so jih primorali, da jim slede v hosto.

Obvestili so nas, da so se rdeči, ki so se nahajali v vasi Vrabče, prejšnjega dne preko njihove vasi podali proti Nanosu in jim seveda odpeljali nekaj živine in perutnine in celo nekaj parov volov, ki so jim bili tako potrebni pri poljskem delu. Morali so si zasigurati hrano, kajti vedeli so, da ne bodo imeli več priložnosti javno krasti v krajih, ki jih bodo zasedli domobranci.

Na večer smo dospeli v Vipavo; poznalo se je, da je zima pred pragom. Kraška burja, ki nas je spremljala vso pot, je ob vходу v to vas še bolj zatulila. Pripodila se je iz golega Krasa, se zaganjala preko doline proti Nanosu, butala z vso silo v njega, in se obupana odbila nazaj v dolino. Ker je bilo še precej pri dnevu, smo posedli v veliko gostilno tik ob glavni cesti. Vino je bilo belo, z močnim duhom in okusu po žveplu, ki pa sta popolnoma izginila že po prvih kozarcih. Bila je pristna vipavska zlata kapljica, ki nam je razveselila srca, razvezala jezike in seveda pripravila do petja. Domobranska pesem se je dvignila izza miz ter preko oken in vrat butnila v burjo, kot da bi jo izzivala, kdo je močnejši.

Kot v Razdrtem, smo tudi tu prenočili v šoli.

Burja je okoli pete ure zjutraj prenehala in obetal se je čist in hladen dan. Vaščani so nas radovedno ogledovali, ko smo se postrojili v vrste za odhod; nekatera dekleta so nas požirala z očmi, mi pa smo jim seveda tudi z očmi odgovarjali: „Kmalu se vidimo.“

Strumnih korakov smo se podali po gladki cesti, kajti prah je popolnoma izbrisala burja, ki je divjala ponoči, proti novi postojanki — Ajdovščini. Nekaj otrok se je zagnalo za nami in se kričaje poslavljalo. Občudovali so naše skromno orožje in si v mislih želeli biti veliki in se pridružiti našim vrstam, ki so se jim zdele ta prave. Čutili so razliko med nami in partizani, ki so jih seveda pred našim prihodom pogosto nadlegovali; prav iz pogledov staršev so prišli do zaključka, da se ti capini še od daleč ne morejo primerjati z nami.

Vipava, ki se s svojim tokom popolnoma približa Vipavi, se nam je vedno bolj oddaljevala, ko smo se bližali Ajdovščini.

Prebivalstvo tega mesta je z veliko radovednostjo sprejelo naš prihod. Vedeli so za našo hitro naraščajočo vojsko, ki se je rodila v Trstu in se od tam razpredla skoraj po vsej Primorski. Preostajal nam je le ta del tja do Gorice, Trnovski gozd, Idrija in morda celo Cerkno.

Komaj smo se dobro vgnezdili v to novo postojanko, nas je nekega

decembrskega dne zalotil sneg. Debele snežinke so kmalu pobelile to prijazno mestoce.

Istega dne nas je presenetila dolga kolona Nemcev, ki so prišli iz Gorice; nekaj dni pozneje, ko so izvedeli, da smo Ajdovščino zasedli brez vsakega odpora. Nastanili so se v vojašnici, ki je tičala na severni strani mesta, morda zato, da bi bili vsaj nekoliko bližje svoji domovini. Snega se je nabralo okoli pol metra, tam gori na Colu, Otlici in Predmeji pa ga je bilo sigurno več. Naš prvi pohod je bil namenjen baš v tisto smer. Prepričani smo bili, da v teh omenjenih krajih kar mrgoli partizanov.

Ko je popolnoma prenehalo snežiti, nekaj dni pozneje, je Langus izbral med nami trideset dobro oboroženih soborcev z narednikom vodnikom Ferfoljo na čelu. Pravzaprav bi moral iti tudi narednik vodnik Miha, pa je moral obtičati v postelji, kajti zima mu je postregla s hudo angino. Točno ob deveti uri smo se odpravili po zasneženi cesti proti Colu. K sreči smo prinesli s seboj iz št. Petra bele uniforme, ki so nam jih poslali iz Trsta. Prišle so nam kot nalašč za ta pohod.

Po nekaj urah naporene hoje navzgor proti Colu, smo zagledali prve hiše te majhne vasice. Obstali smo kakih petsto metrov pred njo. Ferfolja je izbral tri fante za izvidnico; med njimi je bil tudi njegov brat, po činu narednik. Razlezli smo se v napadalno vrsto in gledali za trojico, ki se je previdno bližala prvim hišam. Zgubili so se med poslopja in se jeli bližati cerkvi, ki je žдела nekoliko višje od ceste — zelo primerna za napad bodisi od zahoda, vzhoda, severa ali juga. Primerjali bi ga lahko Monte Casinom v miniaturi. (Nekaj tednov pozneje se je tam nastanilo 25 SS-ovcev, ki so ostali na tem položaju tik do umika v Italijo.)

Zoprnó tišino je kmalu pretrgal kaplar Zgonc, ko nam je zakričal, da se lahko brez skrbi podamo v vas. Na cesti ni bilo žive duše. Po dimu, ki je uhajal iz dimnikov, smo sklepali, da se prebivalci tiščijo ob peči. Potrkali smo na večna vrata hiše, ki je stala na desni strani cerkvice. Leta so se kmalu odprla in na pragu se je pojavila priletna ženska, najbrž gospodinja. Ker ji je seval strah iz oči, jo je po slovenskem pozdravu nagovoril po belokranjsko soborec Brunskale:

„Nič se ne bojte, mama, ne bomo vas požrli, pa tudi odnesli vam ne bomo ničesar.“

„Pa niste ta beli?“ Sklepala je po naših uniformah.

„Domobranci smo, beli smo za „tovariše“,“ in še ena grda beseda zraven, ji je zavrnil Belokranjecan.

„Kdaj ste zadnjič videli partizane?“ je vprašal naš vodnik.

„Če se podvigate, jih morda dohitite. Ko so vas od daleč zagledali, so jo ubrali proti Otlici, ker jih je manj kot vas, se pač niso hoteli podati v borbo. Niso imeli niti časa, da bi odnesli živež, ki so si ga prisvojili pri meni in sosedih. Nihče se ne reši teh barab, pa še uši so zanesli med nas.“ se je nehote popraskala pod padzduho.

„Za njimi!“ je udarilo povelje iz ust Frfolje. Slediti jim je bilo silno lahko po njih izgaženi poti. Ker smo vedeli, da so do Otlice ne ustavijo, smo brez vse skrbi preko Kovka tiščali za njimi. Bele uniforme so nam znatno pomagale, in šele, ko smo se znašli na dvorišču prve hiše, ki je stala tik ob hribu posejanim s smrekami, nas je opazil nek Mongolec v nemški uniformi, ko je vlekel vodo iz vodnjaka oddaljen deset metrov od hišnih vrat. Še predno so ga dosegle prve krogle brzostrelke, je že bil na varnem v hiši. Ker ni bilo nikakega odpora, smo se jeli previdno bližati temu srednje velikemu poslopju. Istočasno pa smo opazili dva Mongolca, ki sta opirajoč se na mavzerice hitela proti vrhu griča zadaj za hišo. Bila sta že predaleč, da bi jih dosegle naše krogle. Hiša je bila prazna in napol zapuščena, le na ognjišču, nad katerim je visel črn železen pisker, je nekaj vrelo in oddajalo duh podoben popari perutnine preden jo oskubijo. Odprl sem lonec in pobezal s polenom v njega. Notri se je kuhala neoskubljen kura, popolnoma cela, kot takrat ko so jo „likvidirali“, na dnu lonca pa sta plavala dva debela neolupljena krompirja; ker je bila zima, je seveda manjkala zelenjava; bogsigavedi kaj bi dodala tej mongolski kuharski umetnosti. Brunskole je zatrdil, da bi se ta jed dala popraviti; izvlekel je napol kuhano kuro, jo oskubil in počistil. Ker smo nameravali prespati tisto noč na Otlici, je imel dovolj časa za ta kuhinjski posel. Čudili smo se, da ni bilo gospodarja; najbrž se je preselil drugam, ker mu ni ugajala ta azijska družba.

Vodnik je določil stražo na vzhodni strani malo višje od hiše. Do druge ure zjutraj sva bila določena s šuligojem. Iz snega sva si naredila nekako zavetišče pred mrzlim vetrom. Iz previdnosti sva opustila kajenje. Ob drugi uri sta naju zamenjala druga soborca. Tam doli v hiši sva si ogrela odrevenele ude pri peči. Ostali tovariši so sede dremali ob steni, pripravljeni za vsak slučaj. Nekateri pa, ki jim je spanec že pošel, so obujali spomine iz prejšnje postojanke v št. Petru. Na vrsto je prišel juriš na partizane blizu št. Petra. Na pohodu nas je bilo okoli dvajset. Vodil nas je narednik vodnik Frfolja. Ko smo opazili partizane na neki jasi in so nas tudi istočasno videli, se je začelo streljanje iz obeh taborov. Ko pa so rdeči videli, da ne bodo kos našemu pritisku, so kot po navadi jeli bežati.

Drveli smo kot za stavo za njimi. Naenkrat pa se je sreča nagnila na njih stran. Prišli so jim na pomoč tovariši bogsigavedi odkod. Ker so bili številčno veliko močnejši kot mi, se je vsa stvar obrnila. Tudi mi smo jih za sabo podili, kar se je zelo malokrat zgodilo. Nesreča je hotela, da je bil še ranjen nek primorski soborec. Edini, ki je zaostal pri njem, je bil seveda Frfolja in ga za silo začel obvezovati ko sta se jima za hrbtom pojavila dva partizana in mu velela, da jima izroči vse orožje, je osupnil, ker ga nista zahrbtno ubila, kot so imeli navado. Izročil jima je brzostrelko in puško ranjenca, ko sta opazila, da ima tudi „štajerco“, sta jo seveda tudi zahtevala in se vidno muzala od zadovoljstva za pridobitev tega izvrstnega orožja; pa še dva ujetnika po vrhu. Bilo je to njuno zadnje veselje v živ-

ljenju. Frfolja je mirno odpel torbico pištole in v istem času, ko je izvel kel v drobcu segunde orožje, mu je izmaknil „seguro“ in poslal vsakemu po eno kroglo v glavo. (Danes bi ga lahko primerjali z Giulianom Gemma, znan po filmih iz Divjega zapada.) Naložil si je ranjenega fanta na rame in se podal proti nam, ki smo z ostrim ognjem zadržali rdeče, da jima niso sledili. Že med nami nas je tako podžgal s svojim pogumom, da smo se pripravili na drugi juriš, ki je partizane tako presenetil, da so jo brez vsakega odpora pobrisali po bregu navzdol.

Ker je bil ranjenec precej težak, smo iztaknili v bližnji hiši samokolnico in ga na njej odpeljali v št. Peter, od tam pa z vozilom rdečega križa v vojaško bolnišnico na Studenec pri Ljubljani, bivši umobolnici.

Nekateri novi domobranci, ki so pozneje vstopili v naše vrste, so z občudovanjem gledali Frfoljo, ki je sede dremal ob steni in čul naše pri-povedovanje.

Siv zimski dan je prodril skozi majhno okno kuhinje. Večina sobor-cev je bila že na nogah in se jela pripravljati za pohod proti Predmeji. Edino pohištvo, ki je bilo v tem poslopju, je bila skrinja, v kateri sem našel nekaj koruznega zdroba. Z menažko sem se odpravil proti vodnjaku, da si prinesem vode in skuham polento, na katero smo se že vsi pošteno navadili, in je bila zadnje dni našega bivanja v Ajdovščini edina jed, ki je zadovoljila naše želodce. Mleko in polenta. Hrana, ki smo jo dobivali za pohode je bila povsem neprimerna, posebno pozimi. Konzerve napol kuhanega krompirja, brez vsake zabele, katerega nismo utegnili pogreti. Ker so bile konzerve velike, so nam bile pogosto v napotje.

Po zraku je prižvižgala mina lahkega minometalca in se zarila tik ob vodnjaku v sneg, ne da bi eksplodirala. Pohitel sem v hišo in sporočil fantom, da so nas začeli obletavati z minami. Kmalu je kar deževalo teh min po dvorišču, toda le nekatere so dosegle svoj učinek zaradi mehke snežne podlage. Tiste pa, ki so eksplodirale, nam niso nič hudega storile za debelim kraškim zidom hiše. Kmalu je tudi to nadlegovanje prenehalo in čas je bil, da se odpravimo na pot. Ker je bil smrekow gozd vzdolž poti proti Predmeji tako gost in smo imeli bele uniforme, nas partizani sploh niso opazili, slediti nam pa se itak niso upali.

Ob drugi uri popoldan smo se znašli na poraščenem grebenu nad Predmejo, ki je z nekaj hišami doli v zasneženi kotanji tvorila to vas. Zatekli smo se v hišo, ki je stala ob grebenu nad vasjo, in ugotovili, da je tudi ona brez gospodarja.

Iz dimnikov hiš doli v vasi se je vil proti nam gost dim in nas ščegetal v nosove. Pregledali smo municijo, in ugotovili da ni zadostna za kak večji napad. Vodnik je sklenil, da se povrnemo v Ajdovščino preko Lokavca, ki se je bleščal pod nami v popoldanskem zimskem soncu. Pred odhodom sem se še enkrat ozrl tja doli, in opazil gibanje številnih partizanov, med njimi precej Mongolcev, ki so dezertirali iz nemške vojske. Umivali so se pri vodnjaku z zavihanimi rokavi srajc. Čudil sem se njihovi

utrujenosti proti mrazu, saj nas je tistega jutra pošteno zeblo; računali smo kakih 15 stopinj pod ničlo.

Naperil sem strojnico proti tej pisani bandi, pa me je Frfolja zadržal, rekši, da jih bomo kmalu znova obiskali in seveda z boljšim orožjem.

V Ajdovščino smo kot po navadi prikorakali s pesmijo; prebivalstvo nas je dobrovoljno gledalo. Veseli so bili, da smo jih rešili drhali, ki je pred našim prihodom stalno nadlegovala to prijazno dolinsko mestoce.

(Sledi)

NAŠI MOŽJE

Soborec Andrej Lovše – 90-letnik

Dne 6. novembra t. l. je dopolnil 90 let naš soborec Andrej. Kdo bi si mogel misliti, da po vsem, kar je doživel in po dveh svetovnih vojnah, da je mogoče priti do 90 let. Pa vendar je res; hvala Bogu!

Andrej je bil rojen v Dobrunjah pod Ljubljano leta 1899. S 17 leti je bil vpoklican v avstrijsko vojsko, kjer je dočakal propad Avstrije. Čez en mesec pa se je javil v Slovensko vojsko med koroške borbe. Udeležil se je več ofenziv ter borb za Celovec, katerega so osvobodili naši vojaki po močni sovražnikovi ofenzivi. Na poznejšo zahtevo mednarodne komisije, so se morali umakniti do Velikovca?!

Po vojni je dobil službo pri ljubljanski pošti. Pozneje je izvrševal to službo med Ljubljano in Beogradom.

Poročil se je z Angelo Jakoš. V zakonu so se jima rodili štirje otroci: sin Filip — zajet v ranjeniškem transportu na Lescah. Hči Rezi por. Habič, Pavlina por. Korošec in Tinka, ki je redovnica v salezijanskem redu.

Kot zaveden Slovenec in katoličan, Andrej ni okleval, ko se je šlo za narod ali boljševizem. Prijavil se je vaškim stražarjem že od vsega početka. Šel je skozi Turjak; a njegova četa je nekaj dni pred napadom odšla v smeri sv. Urha, da tam zaščiti okoliške vasi, katerim so grozili partizani v družbi nadutih gestapovcev. Preživel je znani napad treh brigad na sv. Urha, s katerim so le-te hotele „mimogrede pomesti“, ob „pohodu na Ljubljano!“ Kot domobranec je služil pri poštni cenzuri v Ljubljani.

Dne 6. maja se je umaknil z ranjeniškim transportom. Preživel Vetrinje od koder bi se moral vrniti 31. maja s prvim polkom, kar mu je žena s silo odsvetovala ter s tem rešila vso družino.

Konec novembra 1948 je odšel z družino iz begunskega taborišča v Spittallu v Argentino. V Berazategui si je zgradil lep dom ter se zaposlil kot mizar.

Po zasluženem delu se je upokojil, leta 1977 pa mu je umrla žena Angela, katera mu je bila zvesta opora skozi vse preizkušnje.

Je aktiven član Tabora, Cankarjevega doma v Berazategui, katerega je pomagal graditi, kot ustanovni član in podpornik slovenskega tiska, kateri mu je razvedrilo in duhovna hrana, v družbi hčera in sorodnikov ob teh visokih življenjskih letih.

Dragi soborec Andrej, Bog te živi in ti daj dočakati še povratka v domovino, za katero si toliko žrtvoval, s tako veliko ljubeznijo in ponosom.

Taborjani

Božo Šušteršič – 70-letnik

Božo Šušteršič bo obhajal svoj 70 dan rojstva 29. novembra.

Našemu društvenemu odborniku in poverjeniku Tabora za kraj Hurlingham, ter odborniku Rožmanovega doma čestitamo k njegovemu jubileju in mu želimo, da bi ga Bog ohranil med nami še mnogo, mnogo let!

Zgrajena nova cerkev posvečena Sv. Cirilu in Metodu

Letos 8. junija je posvetil škof Elden Curtiss to cerkev v East Helena, v Montani. škof je slovenske matere sin — in očeta Irca. Pobudo za zgraditev te cerkve je dal moj brat, poznani slovenski rojak, župnik in generalni vikar Joško Mavsar. To je sin in brat poznane Mavsarjeve družine, katerih sedem članov je bilo pomorjenih 27. decembra 1942 v gradu „Dob“, Šentrupert, Slovenija. Trije ostali člani pa so bili pomorjeni malo kasneje.

Slavja otvoritve se je udeležilo nad 600 ljudi. Prišli so tudi rojaki iz Alberte, Kanada, in prinesli za to novo cerkev krasen kelih in pateno ter ju podarili mojemu bratu Jošku. Prišli so na to slavlje tudi sestrična Joška iz Slovenije Jaki Pepca in pa še ena druga sorodnica iz Domžal, profesorica matematike Marina Rugelj. Na to slavlje sem prišel tudi jaz njegov brat Franci in pa Zidar Tone iz Clevelanda. Nova cerkev ima možnost spraviti pod streho nad 800 ljudi. Je 600 sedežev in prostora za drugih 200 ali več stoje. Ta nova cerkev ima to zanimivost, da se lahko predeli na večih krajih z zavesami in porablja cerkev tudi za druge namene. Ima to zanimivost, da je pod isto streho tudi več pisarn, krasna kuhinja v kateri lahko postrežejo vsem vernikom vsaj po zimi s toplo kavo in prigrizkom. Zastori, mislim, da se zapirajo in odpirajo avtomatično. Farani se tako počutijo v svoji cerkvi kot doma. Pod cerkvijo je tudi krasna dvorana za razne prireditve in konference. Cerkev ima tudi velik parking za avtomobile in je širok en blok in dolg tri četrtine bloka. Župnišče samo pa je bilo prepeljano malo stran, da so lahko na tistem prostoru zgradili novo cerkev.

Nekaj dni po otvoritvi nove cerkve je bil tam pogreb mladega oficirja.

Ležal je v tej cerkvi v zaprti krsti. Prišlo je k pogrebni sv. maši toliko ljudi, da je bila cerkev nabito polna. S tem pogrebom so pokazali tisti zavedni farani, ki so podprli gradnjo nove cerkve, Po ne oficialno potrjenih virih sem zvedel, da sta dva farana darovala za to novo cerkev po 100.000 dol. vsak, en zobozdravnik 17.000 dol. in ena ženska pa je kupila ves karpēt in nekaj novega pohitva, kateri je stal tudi 8.000 dol. Sedaj vidite slovenski verniki, da so tudi drugod ljudje globoko verni, da s takimi vsotami podpirajo božjo ustanovo.

Naj vam omenim, da je moj brat zgraditi že tri cerkve. Dve z vsem cerkvenim poslopjem in šolo, dve pa je dal prenameriti. Eno je dokončal v Yelowston Parku, za katero mnogi Slovenci vedo. Meni je prav hudo, da je ta božji služabnik moral proč od slovenske skupnosti delat in garat za svoje ovce, mi smo pa s tem izgubili enega tako dobrega katoliškega delavca na našem polju.

Zvedel sem tudi, da ima zelo malo dolga, dasi je cerkev stala nad en milijon tristo tisoč dolarjev. Ako je to resnična vsota, vam ne morem zagotoviti. Naj vam omenim, da je nekako 700 faranov družin, in da je v Montani veliko manjši zaslužek kod tukaj v Clevelandu in so vseeno verniki spravili skupaj to ogromno vsoto. Jaz čestitam svojemu bratu Jošku k takemu napredku, prav tako tudi vsem tistim faranom, ki so na krkrsen koli način pripomogli k zidavi te cerkve. Joško, Bog te ohrani pri tvojih ovčicah še na mnoga leta zdravega in čilega na tvojem pastirskem polju. Mi, tukajšnji Slovenci, pa skušajmo dati zgled tem požrtvovalnim faranom.

Franci Mavsar

Opomba uredništva:

Ta dopis nam je poslal za objavo v Taboru sin pobite Mavsarjeve družine iz št. Ruperta France Mavsar, ki je član Tabora v Clevelandu.

Isti dopis je poslal tudi v AD za objavo, pa mu je objavila le sledeče:

„O novi cerkvi v državi Montane

Pretekli petek ste v angleškem delu brali članek o novi cerkvi v East Heleni, Mont., posvečeni 8. junija letos sv. Cirilu in Metodu. Župnik te nove cerkve je msgr. Jože Mavsar.

K posvetitvi nove cerkve je prišlo več rojakov, med njimi skupina iz Alberte, Kanade, ki so darovali krasen kelih in pateno. Prišli sta še msgr. sestrična iz Slovenije, Pepca Jaki, in druga sorodnica, profesorica Marina Rugelj iz Domžal. Dalje sta na slavo prišla iz Clevelanda tudi msgr. brat Franci Mavsar in g. Tone Zidar.“

— — —

V objavi so napisali, da je moj brat msgr. je pa župnik in generalni vikar.

Za nas je važno dejstvo, da je dal narediti novo cerkev sin pobite županove družine Mavsarjeve iz št. Rupenta, saj so komunisti pobili najprej sedem, potem pa še tri člane družine in jih je tako padlo kar deset iz Mavsarjeve družine.

Zdenko Zavادلav:

DNEVNIK

Ob aretaciji Zdenka Zavادلava jeseni 1948. leta, ko je bil sprva obsojen na smrt zaradi domnevne namere, da bi naj pobegnil v tujino in se tam pridružil sovražnikom naše države, mu je policija zaplenila tudi povojni dnevnik. Po Titovi smrti 1980. leta, je nekega dne dobil anonimno pošiljko, v kateri so bili pretipkani in izbrani listi njegovega dnevnika. Mladina ekskluzivno objavlja dele Zavادلavovega dnevnika, v katerih izvemo tisto, kar je uradno zgodovinopisje zamolčalo... Za objavo jih je pripravil Borut Meško.

Transporti, oktober 1945

Nocoj bomo spet streljali na Pohorju! Temu pravimo transport. Le kje so tiste direktive iz Primorske iz preteklih let, ko naj izročamo vse obtožene področnim vojaškim sodiščem. Ali se res, čeprav vosovski in oznovski obveščevalci, ne moremo ločiti od tistih streljanj VOS-a iz preteklih vojnih let? Saj je vojna in osvoboditev že končana! Čeprav nekdanji skojevec, ne razumem ničesar več. Le zakaj in v čigavem imenu počnejo to z ljudmi in tudi z nami? Pa prav nas, predvojne skojevice, izkoriščajo za to rabeljsko delo.

Kot je to že utečeno, so seznami za usmrčitve prišli potrjeni iz ljubljanske Slavije. Tiste iz sodnih zaporov v Mariboru smo predlagali mi, tiste iz Šternatala (danes Kidričevo, op. ur.) pa komisija iz Slavije. Pohiteti je treba, ker je potrebno vse to delo opraviti pred sprejetjem ustave in ukinitvijo taborišč.

Zadolžen sem za dogovor s KNOJ-em za izvedbo operacije, Slavo pa je zadolžen za določitev kraja ustrelitve. Knojevci iz mariborske brigade so šli po mojem dogovoru s pomočnikom za to odgovornega komisarja izkopavat jame na izbrano mesto, ki je bilo tam nekje na desni strani in na sredini poti, ki vodi na Pohorje, med Hočami in Mariborsko kočo.

Ustrelitve bodo zvečer. Zadolžen sem za transport za ustrelitev namenjenih iz Šternatala. Malo se bojim, ker vem, da tam razsaja tifus. Zvečer gremo tja s kamioni. Opremljeni smo s plašči in zaščitnimi maskami. Srečali se bomo ob dogovorjeni uri pred sodnimi zapor, kjer nas bo čakal knojevski vodič za določen kraj. Odgovarjam za transport, kot smo se dogovorili in za organizacijo likvidacije.

Taborišče Šternatal. Upravnik in zdravnik, k sreči moj prijatelj Banžji iz Šoštanja, nočeta predati zahtevanih zaradi tifusa. Pojasnim jima, da bodo itak ustreljeni. Popustita. S knojevci naložimo na dva kamiona kakšnih 60 oseb po seznamu. V glavnem so to Nemci in nekaj Štajercev. Kamioni,

vezava rok z žico, knojevsko stražarsko spremstvo. V Mariboru pridemo pred sodne zapore. Tam že nalagajo v kamione tiste iz zaporov. Vsi so zvezani z žico in ležijo na dnu kamiona. Prevzamem transport. Zraven sta še Božo in Tine, pa seveda še oficirji brigade mariborskega KNOJ-a. Na kamionih imamo akumulatorje s svetilkami pa seveda „korpflaše“ s konjakom. Za varnost in moralo!

Peljemo se proti Hočam in na Pohorje. Nisem jezen na nobenega od tistih, ki bodo ustreljeni. Res sem streljal v borbi, vendar na meni nepoznane nasprotnike. Kje so bili oziroma kaj so zakrivali namenjeni za današnjo ustrelitev, ne vem. Knovejški oficir ter nas par oznovcev tudi takomisli. Dolžnost?! Zato se vsi skupaj napajamo s konjakom! K sreči ni zraven Puklastega Mihe, ki rad strelja!

Vzpenjamo se proti Pohorju. Tam nekje na polovici poti proti Mariborski koči zavijemo na desno. Pristanemo v temi na nekakšni stranski cesti. Knovejška straža nas čaka. Do izkopanega grobišča je potrebno še peš. Knovejški borci so vsi prizadeti, ker so jim Nemci postrelili svojce in celo zažgali domove. Zapornike prisilijo, da pojejo „Deutschland, Deutschland, über alles!“ Strahoten prizor. Ali je to res tisto, za kar smo se borili? Pot pod pohorskimi smrekami, razsvetljena z reflektorji in besni knojevcji s pojočimi zaporniki! Pridemo pred jamo. Slačenje zapornikov, da ne bi bila možna identifikacija. Ko se slačijo, jim odvežejo roke, nato pa spet zvežejo. Žal mi je tiste, izgleda da še mladoletne hčerke nemškega funkcionarja. Čeprav se je v šterntalu izčrpala, ima čudovito nedolžno telo.

Goli sedijo na tleh. Naenkrat nekdo plane proti gozdu v temo. Oficir KNOJ-a pa za njim. Tedaj vsi knojevcji in oznovci začno streljati. Kroglice žvižgajo nad glavami. Vržem se po tleh. Oficir KNOJ-a nam vsem na obeh ustreljen pade ob izkopanem grobu. Zapornik pa izgine v temi gozda. Mrtvega oficirja odnesejo do kamiona. Knojevcji pa pobesniijo. Zapornikom sedečim na tleh, prestrelijo noge. Uboga mlada nemška punca! Nato da knovejški oficir, v dogovoru z nami oznovci, povelje za streljanje. Po pet jih vlačijo v jamo ter postrelijo z obeh strani z lahkimi mitraljezi, da padejo v jamo.

Med zaporniki spoznam Slovenca, gestapovskega raztrganca, ki je povzročil smrt mnogih partizanov in aktivistov, in ki sem ga tudi zasliševal. Pravzaprav je bil to revež, pohorski kočar, ki so ga zaradi družine in drugih okoliščin prisilili v to delo. Nagovoril me je in zaprosil, naj ga jaz ustrelim. Boji se biti ranjen in tako živ zakopan. Kaj hočem. Uleže se v jamo pa ga ustrelim v tilnik, da umre brez trpljenja. Madona, kam smo prišli s tem našim skojevstvom, partizanstvom in osvoboditvijo!

Nato se serijsko streljanje nadaljuje. V zaporedju se znajde po pet golih teles pred jamo. Ker imajo zaporniki prestreljene noge, jih vlečejo pred jamo, mečejo vanjo, nato pa postrelijo. Tudi tista mlada nemška punca izgine v njej.

Na koncu knojevcji odnesejo obleke na kamione, da se le-te uničijo. En

kamion z nekaj knojevci ostane, da jamo zasujejo in zakamuflirajo. Vrne se tudi patrolja, ki je zasledovala pobeglega. Niso ga dobili. Oznovci in knojevski oficirji smo nekako žalostni. Posebno knojevski oficirji ne razumejo in se ne strinjajo z opraviлом, ki ga morajo opravljati pod oznovsko komando, zaradi česar je brez potrebe padel tudi njihov oficir.

Pijemo konjak in smo vedno tihi — vse do mesta. Tam oznovci izstopimo, knojevci pa se odpeljejo v svojo brigado. Upam, da bo tista ustava kmalu sprejeta, pa da bo teh transportov konec. Da bo spet tako, kot je bilo že leta 1944 na Primorskem, kjer smo bili obveščevalci obveščevalci, sodišča pa sodišča. Bili smo obveščevalci, ne pa rablji!

MLADINA, št. 27, Ljubljana 4. 8. 1989

CILJ

Ko so odžagali Staneta Kavčiča, je po Ljubljani (in nemara še kje drugje) krožila tale resnična (?) zgodbica, ki je najbrž ne bomo mogli preveriti. Ko je Tito pral glavo Kavčiču (pripoveduje ta zgodba) ga je med drugim vprašal tudi tole: „Kaj hočete vi Slovenci. Ali hočete k Italiji ali v Avstriji!“

Kavčič naj bi po tej pripovedi zagotavljal vdanost slovenskih politikov Titu in Jugoslaviji, ampak meni je bilo ves čas žal, da mu ni odgovoril: „Ne, tovariš maršal, radi bi šli po lastni poti v socializem!“ In to zamerim Kavčiču, pa čeprav je morda ves ta dvogovor izmišljen. Dvajset let pozneje nihče več ne išče lastne poti v socializem, kajti počasi so države, ki so že globoko zabredle v socializem, celo v realni socializem, spoznale, da socializem sploh ni cilj in da je cilj normalno življenje.

TELEX, Ljubljana, 3. 8. 1989

Janez Janša in Igor Bavčar

ZAPLANKANOST IN ZDRAHARSTVO

Kako ravnati, da ne bi ponavljali zgodovine? Kako naj se učimo na napakah preteklosti, če jih ne poznamo? Zdi se, kot da je sedanji politični trenutek več kot pravljen za postavljanje takšnih vprašanj. Mislimo predvsem na poskuse organiziranega političnega pluralizma v Sloveniji, ki upa, da bo prek političnih reform v obliki spremenjene republiške ustave in volilne zakonodaje postal demokratični način oblikovanja slovenske politične volje.

Čeprav je dramatičnost razmer danes manjša, je za zgodovinsko primerjavo verjetno najbolj ustrezen medvojni čas,

ko je bila prihodnost prav tako nejasna kot danes, ko sta bila vprašljiva Jugoslavija kot teritorialni okvir in tudi njen bodoči politični sistem.

Mlajše generacije, ki niso sodelovale v zadnji vojni, so zelo enostransko seznanjene s predvojnimi, posebno pa še z medvojnimi političnim življenjem na Slovenskem. Šolski učbeniki ob pomoči tudi resnejših zgodovinskih poskusov učijo, da so med vojno na Slovenskem obstajali OF kot napredna in narodna politična sila na eni ter protinarodni elementi, ki so sodelovali z okupatorjem, na drugi strani. Zelo malo ljudi pozna imena strank in skupin, ki so politično delovale med vojno zunaj okvira OF.

Za objektivnejši pogled na takratna politična dogajanja, ki v marsikateri točki služijo kot temelj in pripomoček ob analizi sedanjega stanja, si v nadaljevanju oglejmo izvlečke iz dosedaj skoraj povsem neznanega zgodovinskega gradiva, ki opisuje slovensko politično življenje med vojno, predvsem pa v letih do 1944. Gre za dokaj obsežno poročilo **ilegalnega obveščevalca polkovnika Domazetovića**, ki je po nalogu begunske vlade od oktobra 1943 dalje deloval v Ljubljani pod ilegalnim imenom MALIN. Seveda je treba podatke iz poročila jemati s potrebno rezervo, prav tako kot naše „objektivne zgodovinske vire“. Gre pa za informacije iz prve roke, za pogled „od blizu“, kot bi temu lahko rekli, in v njih ni nobenih olepšav.

V poročilu polkovnika Domazetovića gre za mnenja človeka, vdanega Jugoslaviji, kralju in t. i. gibanju jugoslovanske vojske v domovini (JV), ki ga je predstavljalo četništvo. Njegove analize skušajo biti nacionalno „nevtralne“ in „nadstrankarske“. In to dejstvo mu daje za ta primer posebno vrednost, saj v svojem obveščevalno-političnem poročilu nehoti opisuje svojstven značaj vseh kolikor toliko dejavnih političnih grupacij na Slovenskem v tistem času pa seveda tudi značilnosti političnega značaja Slovencev nasploh.

Poročilo kar preveč očitno kaže dvoje:

1. veliko neodločenost in politično nezrelost prav vseh političnih grupacij na Slovenskem z izjemo KP znotraj bloka OF, ki je imela pred sabo cilj in mu je šla naproti ne glede na sredstva;

2. zaplankanost in medsebojno zdravarstvo znotraj istih ali podobnih političnih grupacij, kar je v temeljih rušilo vsa prizadevanja za sodelovanje tudi v točkah, v katerih so se vsi strinjali. Poročilo se prične s splošno presojo razmer v Sloveniji, ki jo strne v nekaj stavkih:

- „1. Razen vojaške je vsa ostala uprava prešla v roke Slovencev pod vodstvom Pokrajinske uprave na čelu z generalom Rupnikom 2. Aretacije komunistov in njihovih pomagačev izvaja novoustanovljena slovenska policija, katere upravnik je kot v prejšnji Jugoslaviji dr. Hacin. 3. Propagandne in vse druge akcije s strani OF z javnim odzivom so v Ljubljani in

drugih mestih popolnoma prenehale. 4. Iz dneva v dan številnejše domobranstvo je prevzelo ves aktivni oboroženi boj proti partizanom. 5. Napeto razpoloženje napram Nemcem in strah pred njihovimi postopki je precej ublaženo, zahvaljujoč ukrepom partizanov-komunistov napram prebivalstvu-nekomunistom. 6. Sovraštvo do Italijanov počasi ponehuje. Ljubljancani izražajo zanje le še pomilovanje z določeno dozo posmeha. 7. Nemci so dovolili, da Slovenci vodijo javno kampanjo proti komunistom kot „Slovenci“ in ne samo kot antikomunisti, kot je bila to praksa pod Italijani. 8. Javno mnenje še nikoli ni bilo tako razbito, zmedeno in paralizirano, kot pa je danes, in to zaradi londonske radijske propagande, ki je najboljša partizanska propaganda v vsej Sloveniji. Tu nobeno protipartizansko gibanje ne bo uspelo vzpostaviti učinkovite protipropagande, vse dokler bo London hvalil partizane. 9. S popuščanjem nevarnosti in strahu pred Nemci je izginjala tudi solidarnost vseh antikomunističnih skupin in skupinic, dokler ni ponovno prišlo do tekmovanja posameznih političnih grupacij, ki še vedno ne razumejo resnosti situacije, ki se lahko še zaostri z nenadnim novim pritiskom partizanov in njihovih terenskih pomagačev.“

„V Ljubljanski pokrajini so Slovenci razdeljeni na različne politične skupine. Med voditelji so osebna nasprotja. Stare politične organizacije in politično življenje preživljajo veliko krizo: „Dva Slovenca, tri stranke“. Pred vojno sta v Sloveniji obstajala dva politična tabora: klerikalci in liberalci. Sedaj pa je Slovenija razdeljena na komuniste in antikomuniste. OF ima jasen program in taktiko, medtem ko so stvari pri antikomunistih mnogo bolj nejasne. Program antikomunistov je enoten samo v eni točki, in to je Velika Jugoslavija. Vendar so tudi tu različna mišljenja v zvezi z bodočo naslonitvijo Jugoslavije na posamezne zaveznike, t. j. na Rusijo ali Anglijo in Ameriko. Ta tabor ni enoten niti v taktiki, prav tako pa so različni pogledi na odnos do jugoslovanske emigracije. Vsak skrbi predvsem za to, da bi dobil boljši položaj pri koritu. Stari politiki si poskušajo svoj položaj v bodoči Jugoslaviji zagotoviti s pomočjo bele garde, starih političnih grupacij in velikih finančnih sredstev. Radikalni elementi, tako liberalci kot klerikalci ter oficirji, Sokoli, četniki in prostovoljci, pa zahtevajo odstranitev starih politikov in starih političnih zdrah.

Protikomunistični tabor že takoj po nastanku zavija s svoje prvotne smeri. Trenutno ga še družijo ponovno vstajenje Jugoslavije ter mistična osebnost generala Mihajlovića. Zaradi tega je ta tabor dolgoročno nevarnejši kot OF, nevarnost pa se bo še povečala, če bodo v njem presežene strankarske razlike. Protikomunistični tabor bi postal posebno nevaren v primeru invazije ali slabitve vojaške moči sil osi.“

„Glavni krivci so podedovano strankarsko-politično nezaupanje, različni spomini iz politične preteklosti, osebne ambicije, politično-strankarski načrti za prihodnost, nestrpnost med starejšimi in tudi mlajšimi politi-

ki nasprotnih in celo brezštevilnih frakcij istih političnih skupin. To je glavno zlo, ki rojeva vse te posledice, ki se danes maščujejo vsakemu ljudskemu gibanju, ki lahko edino izven strank prinese pozitivne rezultate pri zbiranju vseh sil za rešitev tistega, kar se še rešiti da.“*

„Ena od glavnih negativnih lastnosti bratov Slovencev je ta, da se tukaj preveč pogovarja, pregovarja, teoretizira in malostrankarsko modruje. To prevladuje ne samo v razgovorih, temveč tudi v pismeni propagandi in ilegalni politični literaturi v celotnem podzemnem taboru protikomunističnih sil.“

„Vse stranke ali frakcije, zastopane v SZ (Slovenska zaveza, protikomunistični blok, op. a.), so bile Jugoslovansko usmerjene, vendar jim je primanjkovalo elana, udarne moči, inicijative in požrtvovalnosti, s katero so se lahko ponašali le posamezni predstavniki strank v SZ. OF pa je poleg krute discipline, strahu, psihoze in idejne povezanosti imela tudi nekatere odlike, ki so primanjkovala Zvezi. S tem je OF uspela prejšnji konglomerat različnih skupin in ideologij zelo hitro spremeniti v čvrsto falango, ob kateri so se razbijala vsa protipartizanska gibanja, katerih prapori so bili zarezani s strankarskimi zastavami.“

Ob prebiranju tega poročila se same od sebe vsiljujejo primerjave s Kardeljevimi pismi, ki jih je v teh časih iz Slovenije pošiljal OK KPJ in Titu. Skoraj nobenih podatkov o boju z okupatorjem, zato pa toliko več mnenj o sedanjih in potencialnih nasprotnikih v boju za oblast. Človek se ne more znebiti vtisa, da je šlo za isto stvar, le da sta si bili peresi, ki sta opisovali dogajanja, na nasprotni strani političnega ringa. Vendar je bila ena stran mnogo bolj učinkovita, zaradi vseh „odlik“, ki ji jih nepristransko in skoraj z občudovanjem pripisuje Domazetović (in najbrž z obžalovanjem, da njegov tabor ni sposoben česa takega), zaradi dejanskih spopadov z okupatorjem, zaradi pomoči od zunaj, ki jih je dobivala iz tega maslova in seveda zato, ker na poti do cilja ni izbirala sredstev. Kako se je ob tem počutila večina tistih, ki niso o ničemer odločali ne na tej ne na oni strani in na katere so streljali z vseh strani, pa tako ali tako zaradi „višjih“ ciljev ni nikogar zanimalo. Važno je bilo samo mesto pri bodočem koritu, za katerega so se stekli celo med sabo in to takrat, ko o njem še ni bilo ne duha ne sluha.

Iz citiranega politično-obveščevalnega poročila je razvidna naslednja politična shema, ki vključuje stranke in politične skupine na Slovenskem, na prelomu let 1943/44:

I. blok

Osvobodilna fronta (čas pred Dolomitsko izjavo):
1. Komunistična partija Jugoslavije (pokrajinska organizacija za Slovenijo)

* To so — očitno gluhim ušesom — oznanjali samo gen. Rupnik in njegovi domobranci. — Op. ured. TABORA.

- Skupine in frakcije:** jih ni
Vodilni politiki: Edvard Kardelj, Boris Kidrič
Usmeritev: internacionalistična
2. Krščanski socialisti — levo krilo
Skupine in frakcije: Zarja, Danica (del), obe sta neizraziti
Vodilni politik: Edvard Kocbek (Stanovnik ustrelen leta 1942 kot talec)
Usmeritev: nacionalna
3. Sokoli — levo krilo
Skupine in frakcije: jih ni
Vodilni politiki: Jože Rus
Usmeritev: ?
4. Več bivših liberalcev, kulturnikov, obrobni organizacij, katerih politični profil se je povsem izgubil že ob vstopu v OF

II. blok

Slovenska zaveza (protikomunistični blok):

1. Slovenska ljudska stranka
Skupine in frakcije: Stražarji, Katoliška akcija z Mladci, Križarji, Glavačevci
Vodilni politiki: v emigraciji: Krek, Snoj, Kuhar, Koce; doma: dr. Albin šmajd, dr. Miloš Stare, Rudolf Smersu
Usmeritev: pretežno jugoslovanska
2. Liberalci
Skupine in frakcije: Slovenski del JNS, Nova Jugoslavija, Samostojna demokratska stranka
Vodilni politiki: v emigraciji: prof. Furlan, dr. Rudolf; doma: dr. Pirkmajer, inž. Mačkovšek, inž. Jože Rus, Potokar, šuklje
Usmeritev: jugoslovanska
3. Socialistična stranka Slovenije
Skupine in frakcije: ?
Vodilni politiki: dr. Celestin Jelenc
Usmeritev: ?

III. blok

Tretja skupina:

1. Krščanski socialisti — nacionalno krilo
Skupine in frakcije: jih ni
Vodilni politiki: dr. Andrej Gosar, dr. Jaka Šolar
Usmeritev: jugoslovanska
2. Stara pravda (do avgusta 1942 v OF)
Skupine in frakcije: jih ni
Vodilni politiki: dr. inž. Nagode
Usmeritev: jugoslovanska (slovanska)

3. Jugoslovanska vojska v domovini (četništvo)

Skupine in frakcije: jih ni

Vodilni politiki: iz razlogov konspiracije poročilo ne govori o njih

Usmeritev: jugoslovanska, nadstrankarska

MLADINA, št. 27, Ljubljana, 4. avgusta 1989

DAROVALI SO

Od 1. 9. 1989 do 15. 10. 1989

ROŽMANOV DOM:

	Austral - A
N. N., Hurlingham	500
Olivieri Alba	500
Boc Milan	3.000
Dr. Pezdirc Lado	2.940
Dobiček pri kosilu v Rožmanovem domu 27. 8. 1989	100.246

(v dol.)

V spomin na pok. inž. Franceta

Grum:

Grum Albina	117
Slak Florjan	50
Kolman Ludvik	58

TOLSTOJEV SKLAD:

	Austral - A
Potočar Milena	650
(v dol.)	
Arnež Anton	100
štajerski klub, Cleveland ..	100
S.A.P.K. Primorski klub, Cleveland	100
Omahen Jože (Cement cons.)	200
Boh Jože (drugič)	50
Pregelj Vladimir	50
Rems Janez Joliet	50
Škrabec John in Antonija ..	40
Kastigar Frank (četrtič) ..	25

Kanada:

Jarc Lado, Oakville (drugič)	125
Zupančič Lojze	35
Dr. Vojska Karl, Švica	69
L. V. Go. (funtov)	1.000

TISKOVNI SKLAD TABOR:

	Austral - A
Šproc - družina	3.000
N. N., Mendoza	3.000
Leskovec Tilka v spomin na pok moža Lojzeta	500
N. N., R. Mejia	300
Šušteršič Janez	600
Šušteršič Marjan	600
Dr. Pezdirc Lado	1.109
(v dol.)	

Mestnik Jože	5
Virant Frank	3
Urankar Frank	4
Berkopec Ivan	8
Boh Jože	8
Strojin Ana	8
Grebenc Marija	8
Bračnik Ivan	8
Dva vezana letnika Tabora ..	60
Bambič Ivan, Milwaukee ..	8
Butinar Antonija	8
Cimermančič Jože	8
Galič Lojze	8
Janežič Slavko	8
Kotar Rudi	3

Kunovar Ivan	10	Koritnik Francka	10
Limoni Janko	8	Petkovšek Vinko	38
Širok Emerik	8	Starič Lojze	38
Jakoš Ivan	20	Kukovica Jože	28
Kolman Ludvik	20	Kunovar Ivan, Milwaukee ..	8
Mejač Miha	20	Kolman Ludvik	10
Mejač Franjo	20	Mejač Franjo	10
INVALIDSKI SKLAD TABOR:		Cestnik Vinko, Hamilton ..	8
		Šušteršič Janez	8

(v dol.)

Horvat Franc, Montreal ...	8	Cerar Jože	8
Rupnik Ivan	8	Staniša Frank	8
Rebernik Mari	8	Demšar Janko	8
Rabzelj Francka	8	Palčič Ivan	8
		Malevič Anton	10

V S E B I N A

Tiempo perdido — Zgubljen čas	241
Boj, žrtve, navori	242
Velika prevara (N. Nicolson)	248
Tabor ZDSPB — okrožnica — Dokument	253
Minister in pokoli (N. Tolstoj)	259
Vsem soborcem in prijateljem! (I. Korošec)	271
O datumu ustanovitve OF (T. Bruč)	272
Spomini s Primorske (J. Duhovnik)	274
Naši možje	279
Nova cerkev sv. Cirila in Metoda	280
Iz domovine: Z. Zavadlav: Dnevnik	282
Telex: Cilj	284
Dragi oče	257
J. Janša I. Bavčar: Zaplankanost in zdraharstvo	284
Darovali so	III

Hurlingham Sucursal Correo Argentina (Bs. As.)	TARIFA REDUCIDA Concesión Nº 1596
	FRANQUEO PAGADO Concesión Nº 2619